

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Privatinės teisės katedra

Ugnės Kastanauskaitės
V kurso, Privatinė teisė: civilinė ir verslo teisė
studijų šakos studentės

Magistro darbas

**Palikėjo kreditorių, įpėdinio ir įpėdinio kreditorių teisių pusiausvyros
užtikrinimas paveldėjimo teisiniuose santykiuose**

**Ensuring the Balance of the Rights of the Heir, Testator's, and Heir's
Creditors in the Legal Relationship of Succession**

Vadovė: doc. dr. Danguolė Bublienė

Recenzentas/Recenzentė: lekt. dr. Saulius Aviža

Vilnius
2021

ANOTACIJA IR PAGRINDINIAI ŽODŽIAI

Darbe analizuojama ar esantis Lietuvos nacionalinis reglamentavimas yra pakankamas užtikrinti palikėjo kreditorių, įpėdinio ir įpėdinio kreditorių teisių pusiausvyrą. Pagrindinis dėmesys skiriamas turiniams šalių tarpusavio teisiniams santykiams, kiek tai susiję su įpėdinio atsakomybe ir jos ribomis palikėjo bei paties įpėdinio kreditoriams. Kartu, kadangi įpėdinio atsakomybė priklauso ir nuo palikėjo kreditoriaus atliekamo tinkamo informavimo apie kreditorinį reikalavimą, teisių pusiausvyros kontekste analizuojamas ir termino pareikšti kreditorinį reikalavimą skaičiavimo pradžios momentas. Lyginamuoju aspektu atitinkamu klausimu pateikiamas užsienio valstybių (Vokietijos ir Prancūzijos) reguliavimas.

Pagrindiniai žodžiai: paveldėjimo teisė, įpėdinio atsakomybė, terminas kreditoriniam reikalavimui pareikšti, interesų pusiausvyra.

The thesis analyses whether the existing Lithuanian national regulation is sufficient to ensure a balance between the rights of the testator's creditors, the successor and the creditors of the successor. The main focus is on the legal property relationship between the parties as regards the liability of the successor and its limits to the creditors of the testator and the successor himself. At the same time, since the liability of the successor depends also on the proper notification of the creditor's claim by the creditor of the deceased, the moment of starting the calculation of the term for filing the claim is also analysed in the context of the balance of rights. From a comparative point of view, the regulation of foreign countries (Germany and France) is presented on the relevant issue.

Keywords: inheritance law, successor's liability, term for filing a creditor's claim, balance of interests.

TURINYS

IŽANGA	4
1. SKIRTINGŲ INTERESŲ DERINIMO POREIKIS PAVELDĖJIMO TEISINIUOSE SANTYKIUOSE.....	10
2. PALIKĖJO KREDITORIŲ, ĮPĖDINIO IR ĮPĖDINIO KREDITORIŲ TEISIŲ PUSIAUSVYROS UŽTIKRINIMAS ESANT SKIRTINGOMS ĮPĖDINIO ATSAKOMYBĖS RIBOMS	14
2.1. Neribota įpėdinio atsakomybė santykyje su įpėdinio ir palikėjo kreditorių teisių užtikrinimu.....	15
2.2. Ribotos įpėdinio atsakomybės ribos santykyje su įpėdinio ir palikėjo kreditorių teisių užtikrinimu	23
3. ĮPĖDINIŲ DAUGETO ATSAKOMYBĖ PRIEŠ PALIKĖJO KREDITORIUS. AR ATsirANDANTYS PAVELDĖJIMO TEISINIAI SANTYKIAI NESUTEIKIA DAUGIAU TEISIŲ PALIKĖJO KREDITORIAMS?.....	32
3.1. Įpėdinių padėtis esant neribotai atsakomybei prieš palikėjo kreditorius	32
3.2. Įpėdinių padėtis esant ribotai atsakomybei prieš palikėjo kreditorius	37
4. TERMINO KREDITORINIAM REIKALAVIMUI PAREIKŠTI SKAIČIAVIMO PRADŽIA. AR VISAIS ATVEJ AIS ATSKAITOS TAŠKU YRA TINKAMAS PALIKIMO ATsirADIMO MOMENTAS?	46
IŠVADOS IR PASIŪLYMAI.....	51
ŠALTINIŲ SĄRAŠAS	54
SANTRAUKA	58
SUMMARY	59

IŽANGA

Temos aktualumas. Lietuvos statistikos departamento duomenimis Lietuvoje bendrasis mirtingumo rodiklis kasmet apytikriai siekia 40 tūkst. fizinių asmenų mirčių (Lietuvos statistikos departamento duomenys). Žmogaus mirtis reiškia ne tik mirusiojo asmens civilinio teismo pabaigą, tačiau kartu tai yra juridinis faktas, sukeliantis svarbių teisinių padarinių paveldėjimo teisiniuose santykiuose. Būtent palikėjo mirties momentas yra tas atskaitos taškas, nuo kurio atsiranda palikimas.¹ Palikimą, kaip paveldimo turto sudėtį, sudaro mirusio fizinio asmens turtinės ir kai kurios neturtinės teisės, o taip pat ir pareigos apie kurias dažnai palikėjo įpėdiniai net nežino.² Būtent dėl pastarosios paveldimo turto sudarančios dalies (palikėjo pareigų) perėjimo įpėdiniais paveldėjimo teisiniuose santykiuose susiduria trys skirtingi interesai: palikėjo kreditorių, įpėdinio ir įpėdinio kreditorių. Neatsižvelgiant į tai, kad nurodyti interesai tam tikrais atvejais gali vienas kitam prieštarauti ar net vienas kitą paneigti, teisės paskirtis – užtikrinti kiekvieno iš paveldėjimo teisinių santykių dalyvių ar su šiais santykiais susijusių asmenų teisių ir teisėtų interesų pusiausvyrą.

Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (toliau – **Civilinis kodeksas**), tame tarpe ir penktoji šio kodekso knyga, skirta paveldėjimo teisiniams santykiams reguliuoti, įsigaliojo 2001 m. liepos 1 d. Per visą jau beveik dvidešimtį metų Civilinio kodekso galiojimo laikotarpį pakeitimų paveldėjimo teisės srityje buvo šeši.³ Pirmieji pakeitimai buvo priimti tik 2011 m. birželio 21 d., t. y. praėjus beveik dešimt Civilinio kodekso galiojimo metų, paskutiniai pakeitimai – 2016 m. birželio 29 d.⁴ Mokslinių tyrimų paveldėjimo teisės srityje taip pat nėra daug (Kamarauskienė *et al.*, 2018, p. 9). Ar toks galima sakyti stabilus teisinis reglamentavimas paveldėjimo teisės srityje, nepriimant naujų esminių pakeitimų, ir mažas mokslinių tyrimų šioje srityje kiekis reiškia, kad paveldėjimo

¹ Palikimo atsiradimo laiku pagal bendrąją taisyklę laikomas palikėjo mirties momentas. Tačiau tais atvejais, kai asmuo mirusiu paskelbiamas teismo sprendimu, palikimo atsiradimo laiku laikoma diena, kurią įsiteisėjo teismo sprendimas paskelbti palikėją mirusiu, arba, esant aiškiai mirties datai, teismo sprendime nurodyta mirties diena (Civilinio kodekso 5.3 straipsnio 1 dalis).

² 2018 m. rugpjūčio mėnesį „Swedbank“ atliktos nuo 30 iki 75 metų amžiaus fizinių asmenų apklausos duomenimis 31 proc. iš 776 apklaustųjų respondentų nežinojo fakto, kad kartu su palikėjo turtu gali paveldėti ir jo finansinius įsipareigojimus. (Tyrimas: trečdalis lietuvių nežino..) [interaktyvus].

³ Pavyzdžiui, 2011-06-21 Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 1.3, 1.65, 2.139, 5.39, 5.50, 5.52, 5.53, 5.54, 5.60 straipsnių pakeitimo įstatymas (Nr. XI-1484), 2013-07-02 Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 2.44, 5.31, 5.33 ir 6.991 straipsnių pakeitimo įstatymas (Nr. XII-503), 2014-09-25 Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 2.44, 5.31, 5.33 ir 6.991 straipsnių pakeitimo įstatymas (Nr. XII-1154).

⁴ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 2.11-1, 2.138-1, 3.103, 3.125, 5.32 ir 5.50 straipsnių pakeitimo įstatymas (Nr. XII-2544).

teisė Lietuvoje yra aiški ir gerai sureglamentuota, apsauganti visų paveldėjimo teisinių santykių šalių interesus, be kita ko, užtikrinanti ir šių asmenų teisių pusiausvyrą?

Teisėkūra ir mokslinių tyrimų apimtys yra tarpusavyje susiję. Nesant pakankamai mokslinių tyrimų, nėra ir didesnių pokyčių teisėkūros procese. Tai, kad paveldėjimo teisė neretai kelia didelių klausimų, matyti ir atitinkamais klausimais nevienareikšmėje teismų praktikoje. Problemas taikant paveldėjimo teisės normas mato ir dažniausiai su paveldėjimo teise susiduriantys, valstybės įgalioti asmenys, – notarai (Kamarauskienė *et al.*, 2018, p. 9). Tai, kad apie kylančias problemas reikia kalbėti ir kad jų yra, ypač kiek tai susiję su palikėjo kreditorių, įpėdinių ir įpėdinių kreditorių teisių pusiausvyra, pastebi ir tyrimo metu interviu būdu apklausti asmenys.

Vieni svarbiausių klausimų paveldėjimo teisinių santykių šalių ar su šiais santykiais susijusių asmenų pusiausvyros kontekste yra susiję su asmenų turiniais santykiais. Pagrindinis klausimas – įpėdinio atsakomybė ir jos ribos palikėjo kreditoriams bei šios atsakomybės galima įtaka paties įpėdinio kreditoriams. Ar neribota įpėdinio atsakomybė nepažeidžia įpėdinio kreditorių teisių? Ar tikrai visais atvejais tokia atsakomybė be išimčių užtikrina palikėjo kreditorių, kurių naudai ji nustatyta, interesus? Ar net ir ribota įpėdinio atsakomybė yra aiški ir užtikrina aiškias palikėjo kreditorių reikalavimų tenkinimo apimtis? Ar įpėdinių daugeto pripažįstama solidari atsakomybė palikėjo kreditoriams nesuteikia pastariesiems daugiau teisių nei šie turėjo paties palikėjo atžvilgiu? Galiausiai ar net ir patys terminai, skirti kreditoriniam reikalavimui pareikšti, ir jų skaičiavimo pradžios momentas, vertinant jų reikšmę įpėdinio atsakomybės aspektu, visais atvejais yra tinkamai sureguliuoti visų paveldėjimo teisinių santykių šalių interesams apsaugoti? Nurodyti klausimai atspindi tik dalį momentų, aktualių palikėjo kreditorių, įpėdinio ir įpėdinio kreditorių teisių pusiausvyros kontekste. Šiame darbe atliekamas teisinio reglamentavimo tyrimas bei teismų praktikos analizė teisės taikymo aspektu teisių pusiausvyros paveldėjimo teisiniuose santykiuose klausimu leis daryti pirmines išvadas, o ateityje, tikimasi, paskatins ir didesnes diskusijas bei platesnės apimties mokslinius tyrimus šioje srityje, kurių šiai dienai taip trūksta. Darbe lyginamuoju aspektu pateikiami užsienio valstybių reguliavimo pavyzdžiai sudarys sąlygas įvertinti galimus pokyčius Lietuvos paveldėjimo teisėje.

Darbo tikslas. Magistro baigiamojo darbo tikslas įvertinti ar Lietuvos nacionalinis teisinis reglamentavimas paveldėjimo teisės srityje magistro baigiamajame darbe nagrinėjamų klausimų aspektu, kiek tai susiję su įpėdinio atsakomybe ir jos ribomis, užtikrina palikėjo kreditorių, įpėdinio bei įpėdinio kreditorių teisių pusiausvyrą.

Darbo uždaviniai. Magistro baigiamojo darbo tikslui pasiekti darbe keliami šie uždaviniai:

- 1) Atskleisti palikėjo kreditorių, įpėdinio ir įpėdinio kreditorių teisių ir teisėtų interesų turinį, kiek tai susiję su įpėdinio atsakomybe ir jos ribomis, galimas šių teisių ir teisėtų interesų tarpusavio prieštaras ir poreikį užtikrinti pusiausvyrą tarp jų;
- 2) Išanalizuoti ir įvertinti ar Lietuvos nacionalinis paveldėjimo teisinių santykių reglamentavimas magistro baigiamajame darbe nagrinėjamų klausimų aspektu yra tinkamas ir pakankamas užtikrinti palikėjo kreditorių, įpėdinio ir įpėdinių kreditorių teisių pusiausvyrą;
- 3) Įvertinti darbe analizuojamas pasirinktas daugiausiai Lietuvos Aukščiausiojo Teismo bei kai kurių žemesniųjų instancijų teismų nutartis baigiamajame darbe nagrinėjamų klausimų aspektu, siekiant pateikti atsakymą, ar tokia praktika įgyvendina interesų tarp palikėjo kreditorių, įpėdinio ir įpėdinio kreditorių pusiausvyros tikslą paveldėjimo teisiniuose santykiuose.

Darbo objektas. Magistro baigiamojo darbo objektas – palikėjo kreditorių, įpėdinio ir įpėdinio kreditorių teisių pusiausvyros užtikrinimas Lietuvos nacionalinėje paveldėjimo teisėje. Dėl ribotos magistro baigiamojo darbo apimties darbe daugiausiai analizuotinas palikėjo kreditorių, įpėdinio ir įpėdinio kreditorių teisių pusiausvyros užtikrinimas šių asmenų turinių santykių srityje, kiek tai susiję su įpėdinio atsakomybe ir jos ribomis palikėjo bei paties įpėdinio kreditoriams. Papildomai teisių pusiausvyros kontekste darbe analizuojami klausimai, susiję su paveldėjimo teisėje nustatytais terminais kreditoriniam reikalavimui pareikšti, ypač, kiek tai liečia jų skaičiavimo pradžios momentą. Pažymėtina, nors palikėjo kreditorių, įpėdinio ir įpėdinio kreditorių teisių pusiausvyros klausimas gali kilti ir kitais atvejais, pavyzdžiui, sprendžiant dėl termino palikimui priimti, testamentinės išskirtinės, teisės į privalomąją palikimo dalį ar kitais su paveldėjimo teisiniais santykiais susijusiais klausimais, tačiau pastarieji aspektai nėra šio tyrimo objektas.

Tyrimo metodai. Magistro baigiamajame darbe išsikeltam tikslui pasiekti ir nusistatytiems uždaviniams įgyvendinti buvo naudoti įvairūs mokslinio pažinimo teoriniai metodai: i) sisteminės analizės; ii) analitinis-kritinis iii) lyginamasis; iv) lingvistinis (gramatinis).

Plačiausiai darbe naudojamas *sisteminės analizės* metodas. Magistro baigiamajame darbe nagrinėjami paveldėjimo teisės klausimai vertinti kaip neatsiejama civilinių teisinių

santykių sudedamoji dalis, glaudžiai susijusi su kitais šios teisės šakos institutais. Sisteminės analizės būdu darbe tiriama norminė ir specialioji literatūra, daromi apibendrinimai bei išvados. Šio metodo pagrindu įvertinti atskiri palikėjo kreditorių, įpėdinio ir įpėdinio kreditorių teisių pusiausvyros momentai skirtingais magistro baigiamajame darbe analizuojamais klausimais kartu pateikiamos įžvalgos bei išvados dėl interesų pusiausvyros užtikrinimo ar nepakankamo užtikrinimo.

Analitinio-kritinio metodo taikymo metu buvo analizuojamas ir kritiniu požiūriu vertinamas teisinis reglamentavimas, teismų praktika, atskirų paveldėjimo teisės atstovų pozicijos siekiant įvertinti ar nustatytas reguliavimas bei šio reguliavimo taikymas užtikrina palikėjo kreditorių, įpėdinio ir įpėdinio kreditorių teisių pusiausvyrą. Siekiant kuo tiksliau pagrįsti šio metodo taikymo pagalba prieitas išvadas, darbe iliustraciniais tikslais pateikiamas atitinkamų galimų probleminių atvejų situacinis vertinimas.

Lyginamojo metodo taikymo metu buvo pateikiami magistro baigiamajame darbe pasirinktų užsienio valstybių teisinio reglamentavimo pavyzdžiai. Remiantis pateiktais pavyzdžiais darbe parodomi Lietuvos ir užsienio valstybių teisinio reglamentavimo atitinkamais klausimais skirtumai. Pažymėtina, kad užsienio valstybių teismų praktika teisės taikymo aspektu ar probleminiai su tuo susiję klausimai darbe nėra analizuojami. Lyginamuoju aspektu analizuotas Vokietijos bei Prancūzijos, kaip užsienio valstybių, teisinis reglamentavimas. Šios valstybės pasirinktos dėl toliau nurodomų priežasčių i) valstybių teisinės sistemos grindžiamos kontinentinės (civilinės) teisės tradicija; ii) valstybės pripažįsta universalią teisių perėjimo sistemą; iii) valstybės pripažįsta skirtingas įpėdinių atsakomybės ribojimo sistemas (Vokietija pripažįsta *cum viribus hereditatis* įpėdinių atsakomybės ribojimo sistemą, tuo tarpu Prancūzija *pro viribus hereditatis*) (Bublienė, Čaplinskienė, 2011, p. 13).

Lingvistinis (gramatinis) metodas, kaip savarankiškas teisės aiškinimo metodas (Mikelėnienė, Mikelėnas, 1999, p. 171), naudotas tam tikrais atvejais siekiant atskleisti paveldėjimo teisinius santykius reglamentuojančių normų turinį, prasmę bei vartojamų sąvokų reikšmę.

Be aukščiau aptartų teorinių mokslinių tyrimų metodų, darbe naudojami ir empiriniai metodai: i) interviu ir ii) apklausa.

Siekiant įvertinti temos aktualumą ir atskleisti praktines problemas paveldėjimo teisės srityje palikėjo kreditorių, įpėdinio ir įpėdinio kreditorių teisių užtikrinimo kontekste, buvo pasitelkiamas vienas iš mokslinių tyrimų empirinių metodų – *interviu*. Interviu metu

apklausti keli antstoliai, notarai ar su šia veikla susiję asmenys. Darbo autorė pastebi, kad dėl riboto interviu dalyvavusių asmenų skaičiaus nurodytos interviu metu gautos informacijos ir jos pagrindu padarytų išvadų negalima vertinti vienareikšmiškai ir apibendrinti statistiškai. Tyrimo metu interviu metodo pagalba surinkti duomenys turi būti vertinami kaip vienas iš šaltinių sistemiškai kartu su kitais darbe analizuojamais šaltiniais (teisės aktais, teismų praktika, teisės doktrina ir pan.).

Darbo temos aktualumui pagrįsti, kiek tai susiję su termino kreditoriniam reikalavimui pareikšti pradžios skaičiavimo momentu, buvo naudojamas apklausos metodas. Tyrimo metu apklaustas vienas iš rajono savivaldybės civilinės metrikacijos skyriaus atstovų. Darbo autorė, analogiškai kaip ir aukščiau aptarto naudoto interviu metodo pagalba surinktų duomenų atveju, nurodo, kad pateikto atsakymo pagrindu negalima daryti didesnių apibendrinimų net ir rajono, kurio atstovas dalyvavo apklausoje mastu, tačiau pateikti atsakymai neabejotinai leis pagrįsti šio darbo aktualumą.

Darbo originalumas. Vertinant darbo originalumą, būtina pastebėti, kad mokslinių tyrimų paveldėjimo teisės srityje nėra atliekama daug. Vienas didesnių paskutiniojo penkmečio mokslinių tyrimų darbų šioje srityje - Lietuvos notarų rūmų kolektyvinė monografija „Paveldėjimo teisė“ (Kamarauskienė *et al.*, 2018). Apžvelgus Vilniaus universiteto Teisės fakulteto magistro baigiamuosius darbus matyti, kad paveldėjimo teisė, kaip mokslinio tyrimo objektas, taip pat nėra populiarus ir studijas baigiančiųjų asmenų tarpe.⁵ Atskirai išskirtinas 2019 m. Agnės Briedytės magistro baigiamasis darbas „Palikimo priėmimo institutas lyginamuoju aspektu“, kuriame vertintas palikimo priėmimo ir palikimo atsisakymo institutai įpėdinių ir palikėjo kreditorių interesų užtikrinimo požiūriu. Darbo autorė pabrėžia, kad pastarasis baigiamasis magistro darbas šio darbo originalumo nepaneigia, kadangi skiriasi šio ir aukščiau nurodyto magistro baigiamojo darbo objektas, tikslai bei uždaviniai.

Svarbiausi šaltiniai. Darbe naudojamų svarbiausių šaltinių grupes galima suskirstyti į tris grupes: i) teisės aktai; ii) teismų praktika; iii) specialioji literatūra.

Teisės aktų grupę sudaro Lietuvos nacionalinis reglamentavimas. Atsižvelgiant į tai, kad magistro baigiamojo darbo tikslas įvertinti būtent Lietuvos nacionalinio

⁵ Atskirai paminėtini keli magistro baigiamieji darbai. Pavyzdžiui, Jakštas, V. (2016). Paveldėjimas atstovavimo teise: lyginamieji aspektai. *Magistro darbas*. Vilniaus Universiteto Teisės fakultetas. Vilnius; Charitonovas, K. (2017). Palikimo priėmimo teoriniai ir praktiniai aspektai. *Magistro darbas*. Vilniaus Universiteto Teisės fakultetas. Vilnius; Kiškis, G. (2017). Palikimo priėmimo teoriniai ir praktiniai aspektai. *Magistro darbas*. Vilniaus Universiteto Teisės fakultetas. Vilnius; Palytė, V. M. (2019). Palikimo priėmimo institutas lyginamuoju aspektu. *Magistro darbas*. Vilniaus Universiteto Teisės fakultetas. Vilnius.

reglamentavimo kokybę palikėjo kreditorių, įpėdinio ir įpėdinio kreditorių teisių pusiausvyros užtikrinimo kontekstu, šiai daliai skiriama daugiausia dėmesio. Papildomai lyginamajam tyrimui naudojami ir užsienio valstybių teisinio reglamentavimo pavyzdžiai.

Teismų praktika. Siekiant įvertinti palikėjo kreditorių, įpėdinio ir įpėdinio kreditorių teisių pusiausvyros užtikrinimo apimtį aiškinant ir taikant aktualias teisės normas praktikoje, darbe remiamasi Lietuvos teismų praktika. Didžiausias dėmesys skiriamas Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartims, tačiau bus remiamasi ir žemesniųjų instancijų teismų sprendimais ar nutartimis.

Specialioji literatūra. Magistro baigiamajame darbe remiamasi įvairių Lietuvos bei užsienio mokslininkų ir praktikų monografijomis, vadovėliais, moksliniais straipsniais ir kitais šių autorių šaltiniais. Atsižvelgiant į tai, kad magistro baigiamojo darbo objektas būtent Lietuvos nacionalinio reglamentavimo kokybę palikėjo kreditorių, įpėdinio ir įpėdinio kreditorių teisių pusiausvyros užtikrinimo kontekste, darbe daugiausia dėmesio skiriama specialiajai literatūrai, analizuojančiai Lietuvos teisinį reglamentavimą paveldėjimo teisės srityje. Atskirai išskirtini du šaltiniai: i) Lietuvos notarų rūmų kolektyvinė monografija „Paveldėjimo teisė“ (Kamarauskienė *et al.*, 2018); ii) Danguolės Bublienės bei Eglės Čaplinskienės mokslinis straipsnis „Ribota įpėdinių atsakomybė už palikėjo skolas“ (Bublienė, Čaplinskienė, 2011).

1. SKIRTINGŲ INTERESŲ DERINIMO POREIKIS PAVELDĖJIMO TEISINIUOSE SANTYKIUOSE

Hereditas nihil aliud est, quam successio in universum ius quod defunctus habuerit. Paveldėjimas yra ne kas kita, kaip visumos teisių, kurias turėjo mirusysis, perėjimas (Digesty Justiniana, 1984 cituota Jonaitis, 2014, p. 267). Taip paveldėjimą dar romėnų teisės laikais apibrėžė Julijanas. Šis paveldėjimo teisės apibrėžimas, kuriam būdingas visumos teisių perėjimo principas, išliko aktualus ir šiuolaikinėje paveldėjimo teisėje, kurioje pripažįstama universalios teisių perėjimo sistema.⁶ Šiai sistemai, be kita ko, kaip ir dauguma kontinentinės teisės tradicijos valstybių, priklauso ir Lietuva.

Universalios teisių perėjimo principas įtvirtintas Civilinio kodekso 5.1 straipsnio 1 dalyje, kurioje nurodoma, kad paveldėjimas, tai mirusio fizinio asmens turtinių, kai kurių asmeninių neturtinių teisių ir pareigų perėjimas įpėdiniams pagal įstatymą ar (ir) testamentą. Taigi dar romėnų teisės laikais apibrėžtas universalios teisių perėjimo principas suprantamas plačiai, t. y. kaip apimantis ne tik teises, kurias turėjo palikėjas, bet ir pareigas, kurias palikėjas turėjo įvykdyti trečiųjų asmenų atžvilgiu.

Universalumo principas paveldėjimo teisėje suponuoja ir kitą paveldėjimo teisei būdingą bruožą – palikėjo turto ir pareigų perėjimą įpėdiniui nepriklausomai nuo įpėdinio subjektyvaus paveldimą turtą sudarančio turto ar įsipareigojimų bei jų apimčių supratimo. Kitaip tariant, priėmusiam palikimą įpėdiniui pereina visos palikėjo teisės ir pareigos neatsižvelgiant į tai, ar apie šias teises ir (ar) pareigas įpėdinis žinojo.⁷

Universalios teisių ir pareigų perėjimo principas glaudžiai susijęs ir su antruoju paveldėjimui būdingu bruožu – vienkartinio ir bendru visų palikėjo teisių ir pareigų perėjimu įpėdiniui (Vileita, 2011, p. 12). Pastarasis paveldėjimo teisės principas draudžia įpėdiniui atsisakyti ar priimti tik dalį palikimo. Dėl nurodyto principo paveldėjimo teisėje veikimo įpėdinis negali palikimo priimti tik dalyje (pavyzdžiui, priimant tik turtą ir

⁶ Teisės doktrinoje išskiriamos kelios paveldėjimo sistemos: universalios teisių perėjimo sistema ir ekonominio vieneto sistema. Ekonominio vieneto sistema, kuriai daugiau dėmesio šiame darbe nebus skiriama, reiškia, jog į palikimą žiūrima kaip į tam tikrą visą apimantį ekonominį vienetą. Ekonominio vieneto supratimas sąlygoja šio ir universalios teisių perėjimo sistemos skirtumą. Pagal ekonominio vieneto sistemą, turtas, kuris suprantamas kaip viena visuma, likviduojamas. Likvidavus šį turtą, turtas paskirstomas palikėjo kreditoriams, ir tik likutinė jos dalis, jeigu tokia lieka atsiskaičius su kreditoriais, atitenka įpėdiniams. Tokia sistema taikoma, pavyzdžiui, Anglijoje (Kamarauskienė et al., 2018, p. 13).

⁷ Kasacinis teismas yra išaiškinęs, kad įpėdinis, pareiškęs, kad priima palikimą, laikomas priėmusiu visą turtą, t. y. ne tik jam žinomą turtą, bet ir turtą, kuris jam palikimo metu nebuvo žinomas, įskaitant net ir tą turtą, kuris dėl tam tikrų priežasčių išduodant paveldėjimo teisės liudijimą nebuvo įtrauktas į paveldimo turto apimtį (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. gegužės 23 d. nutartis civilinėje byloje).

atsisakant pareigų) neatsižvelgiant į tokio pageidaujamo atsisakymo priežastis. Pavyzdžiui, net ir dėl to, kad apie tam tikrą palikėjo turtą ar įsipareigojimus, įeinančius į paveldimo turto sudėtį, įpėdinis nežinojo.

Būtent dėl paveldėjimo teisei būdingų universalaus, vienkartinio ir bendro ne tik teisių, bet ir pareigų perėjimo, principų veikimo paveldėjimo teisiniuose santykiuose tampa svarbūs ne tik palikėjo bei įpėdinio, bet ir palikėjo kreditorių, o kartu su tuo ir paties įpėdinio kreditorių interesai (Braun, 2018, p. 13-14).

Paveldėjimo teisė idealiu atveju tenkina visų su paveldėjimo teisiniais santykiais susijusių asmenų interesus. Su tuo susijusi ir pati paveldėjimo teisės reikšmė (Vileita, 2011, p. 13). Palikėjo interesai tenkinami paveldėjimo teisės normomis garantuojant, kad po mirties visas per gyvenimą užgyventas turtas netaps šeimininkiu, o pereis testamente nurodytiems arba įstatymo pagrindu patiems artimiausiems žmonėms.⁸ Sekant iš to, lygiagrečiai tenkinami ir paties įpėdinio interesai. Paveldimas turtas, priklausomai nuo konkrečių paveldimą turtą sudarančių objektų, užtikrina palikimą priėmusio asmens materialinę bazę, pagerina jo finansinę padėtį, suteikia gyvenamąją vietą, o, galbūt, net ir verslo galimybes. Galiausiai yra užtikrinami ir paties palikėjo kreditorių interesai, kadangi mirus fiziniam asmeniui šio pareigos, išskyrus tas, kurios nėra paveldimos, jo kreditoriams nepasibaigia ir pereina įpėdiniui, priėmusiam palikimą. Ši paveldėjimo teisės reikšmė ir paskirtis idealiu atveju yra įgyvendinami tuomet, kai paveldimo turto ar jo vertės⁹ pakanka palikėjo kreditorių reikalavimams tenkinti. Kita vertus, net ir šiais atvejais nėra viskas taip paprasta. Net ir esant pakankamai turto, turi būti užtikrinamas palikėjo kreditoriaus interesas, kad paveldimas turtas iki jo kreditorinio reikalavimo patenkinimo nebus iššvaistytas. Kitaip tariant, palikėjo kreditoriai turi būti tikri, kad jų reikalavimo teisės, kurias jie turėjo palikėjui, bus tinkamai saugomos (Šaltauskienė, S., 2013, p. 685).

Daugiausia problemų ir, atitinkamai, diskusijų kyla bendrai palikėjo kreditorių kreditorinių reikalavimų sumai viršijant palikėjo paliekamą į paveldimo turto masę įeinantį turtą ar jo vertę.¹⁰ Kitaip tariant, kai paveldimo turto balansas yra neigiamas. Šioje vietoje susiduria trys skirtingi – palikėjo kreditoriaus, įpėdinio ir, atitinkamai, jo asmeninių kreditorių – interesai. Nors, sutiktina, paveldėjimo teisė ir privalo užtikrinti palikėjo

⁸ Dar nuo romėnų teisės laikų vienas svarbiausių paveldėjimo teisei keliamų tikslų – garantuoti turto išsaugojimą šeimoje (giminėje) (Nekrošius I, et al., 199, p. 177).

⁹ Apie tai plačiau žr. šio darbo 2.2 dalį „Ribotos įpėdinio atsakomybės ribos santykiyje su įpėdinio ir palikėjo kreditorių teisių užtikrinimu“.

¹⁰ Apie tai plačiau žr. šio darbo 2.2 dalį „Ribotos įpėdinio atsakomybės ribos santykiyje su įpėdinio ir palikėjo kreditorių teisių užtikrinimu“.

kreditorių teises, tačiau tai neturi būti daroma bet kokia kaina, nenustatant tinkamos paties įpėdinio ar jo asmeninių kreditorių teisių apsaugos (Zalucki, M. (2015), p. 140). Doktrinoje teigiama, kad paveldėjimo teisėje atsirandančių palikėjo kreditorių, įpėdinio ir įpėdinio kreditorių interesų tenkinamas yra orientuoti į galutinį tikslą užtikrinti ekonominių santykių stabilumą. Tačiau ekonominių santykių stabilumo poreikis yra ne tik tarp palikėjo ir jo kreditoriaus esančiuose teisiniuose santykiuose, kuriuose keičiasi prievolės šalis, skolininkas, kuriuo tampa įpėdinis, bet ir lygiai toks pats ekonominių santykių stabilumo poreikis yra įpėdinio ir jo paties kreditorių teisiniuose santykiuose. Būtent šių turtinių klausimų aspektu atsiranda daugiausiai klausimų, susijusių su palikėjo kreditorių, įpėdinio ir įpėdinio kreditorių interesų užtikrinimu ypač, kiek tai liečia įpėdinio atsakomybę ir jos ribas.

Paveldėjimo teisė, sudarydama galimybes į paveldimo turto sudėtį įtraukti ir palikėjo turėjusias įvykdyti pareigas bei išpareigojimus, į paveldėjimo teisinius santykius leidžia įstoti ir palikėjo kreditoriams, kurių įstojimo atveju šie įgyja reikalavimo teisę įpėdinio atžvilgiu. Tokios reikalavimo teisės atsiradimas neretai gali turėti įtaką ir paties įpėdinio kreditorių teisėms. Atsižvelgiant į tai, kad kiekvieno jų – tiek palikėjo, tiek įpėdinio – kreditorių tikslas tas pats, t. y. reikalavimų tenkinimas visa ar kuo didesne apimtimi, dažnai tokių asmenų interesai gali susikirsti. Tokių interesų susikirtimo didžiausia problema ta, kad vieno iš jų tenkinimas gali lemti kito intereso paneigimą ar pirmojo intereso tenkinimo dalimi mažesnę antrojo intereso patenkinimą ir atvirkščiai. Šis skirtingų interesų susidūrimas, darbo autorės nuomone, neturėtų būti paliekamas spręsti kiekvienu konkrečiu atveju *ad hoc*. Įpėdinio atsakomybės prieš kreditorius modelis *a priori* turėtų būti toks, kuris gebėtų suderinti du priešingus palikėjo kreditorių ir įpėdinio kreditorių interesus (Zalucki, 2015, p. 143).

Vienas pagrindinių teisės, kaip socialinio gyvenimo reguliavimo priemonės, tikslų – teisingumas. Būtent jis yra viena svarbiausių moralinių vertybių ir teisinės valstybės pagrindas (Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 1996 m. gruodžio 22 dienos nutarimas). Teisingumo deivės Temidės kairėje rankoje esančios svarstyklės – teisingumo simbolis – tokiu pasirinktas ne atsitiktinai. Siekti teisingumo reiškia siekti protingos skirtingų interesų pusiausvyros (Mikelėnas *et. al.*, 2001, p. 75). Šis skirtingų interesų pusiausvyros palaikymo poreikis, kaip viena sudedamųjų teisingos visuomenės ir teisinės valstybės dalių, įtvirtintas ir Lietuvos Respublikos Konstitucijos preambulėje.¹¹

¹¹ Lietuvos Respublikos Konstitucijos preambulėje įtvirtintas atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės siekis (Lietuvos Respublikos Konstitucija, 1992).

Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas yra aiškiai nurodęs, kad teisingumo negalima pasiekti pripažįstant tik vienos grupės arba vieno asmens interesus ir kartu neigiant kitų asmenų interesus. Todėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos saugomų vertybių¹² sandūroje būtina rasti sprendimus, užtikrinančius, kad nė viena iš tokių vertybių nebus paneigta ar nepagrįstai apribota (Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2003 m. kovo 4 dienos nutarimas).

Taigi poreikis užtikrinti skirtingų interesų pusiausvyrą kyla iš pačios teisės paskirties užtikrinti teisingumą. Teisingumo siekis, kaip vienas pagrindinių Lietuvos teisinės valstybės tikslų, yra įtvirtintas ir Lietuvos Respublikos Konstitucijos preambulėje. Tai, kad paveldėjimo teisėje dėl paveldėjimo teisinių santykių atsirandančių skirtingų turtinių interesų gali kilti šių interesų konfliktas, akivaizdu. Pakankamai dažną šių interesų konfliktą akcentavo ir interviu metu apklausti antstoliai, notarai ar su šia veikla susiję asmenys. Dėl nurodytos priežasties sekančiose šio darbo dalyse bus analizuojama ar Lietuvos įstatymų leidėjas, nustatydamas teisinį reglamentavimą paveldėjimo teisės srityje, bei teismai, Lietuvoje vykdanys teisingumą, darbe aptariamų klausimų atveju išlaiko teisingumo deivės Temidės rankose laikomų svarstyklių, kurios skirtingose pusėse stovi palikėjo kreditorių, įpėdinio ir įpėdinio kreditorių teisės, pusiausvyrą.

¹² Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas yra išaiškinęs, kad paveldėjimo teisės institutas kyla iš Konstitucijos, t. y. Konstitucija garantuoja paveldėjimo teisę. Tačiau toks teisės garantavimas nereiškia galimo kitų asmenų turimų teisių paneigimo. Įstatymų leidėjas, reguliuodamas paveldėjimo santykius, turi užtikrinti pusiausvyrą tarp asmens teisės palikti nuosavybę kitiems asmenims ir kitų Konstitucijos ginamų vertybių (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. kovo 4 d. nutarimas), tame tarpe, ir kreditorių teisių apsaugos.

2. PALIKĖJO KREDITORIŲ, ĮPĖDINIO IR ĮPĖDINIO KREDITORIŲ TEISIŲ PUSIAUSVYROS UŽTIKRINIMAS ESANT SKIRTINGOMS ĮPĖDINIO ATSAKOMYBĖS RIBOMS

Europoje žinomi trys pagrindiniai įpėdinio atsakomybės prieš palikėjo kreditorius modeliai: 1) neribota įpėdinio atsakomybė, kai įpėdinis prieš palikėjo kreditorius atsako ir asmeniniu turtu; 2) ribota įpėdinio atsakomybė, kai įpėdinio atsakomybė neapima jo atsakomybės asmeniniu turtu. Pastaruoju atveju galimos kelios alternatyvios įpėdinio atsakomybės apribojimo ribos: i) atsakomybės ribojimas konkrečiu paveldėtu turtu (*cum viribus patrimonii, cum viribus hereditatis*) arba ii) atsakomybės ribojimas paveldėto turto vertės ribose (*pro viribus patrimonii, pro viribus hereditatis*) (Zalucki, 2018, p. 2319-2320).

Dauguma šiuolaikinės teisės sistemų, skirtingai nei romėnų teisės laikais¹³, nenumato automatiško palikėjo turto perėjimo įpėdiniais. Nors tam tikrų romėniškojo automatinio turto perėjimo įpėdiniais apraiškų galima sutikti ir šiuolaikinėje teisėje. Pavyzdžiui, Vokietijoje po palikėjo mirties atsiradęs turtas (palikimas) automatiškai pereina paveldėjimo teisę turinčiam įpėdiniui. Ir čia, skirtingai nei Lietuvoje, įpėdinis valią turi išreikšti tuomet, jei palikimo nori atsisakyti.¹⁴ Kadangi Lietuvos Civilinis kodeksas automatinio palikimo perėjimo įpėdiniais nenumato, tam, kad įpėdinis būtų laikomas priėmusiu palikimą, jis tokią valią turi aiškiai išreikšti. Toks aiškios valios išreiškimas sukuria svarbių teisinių padarinių, kadangi pati valia dėl palikimo priėmimo ateityje nebegali būti keičiama ar atšaukiama (Šaltauskienė, S., 2013, p. 688). Plačiau nesiveliant į didesnes diskusijas dėl valios išreiškimo ir jos reikšmės, šios temos kontekste svarbu tai, kad valios konkrečiu būdu priimti palikimą išreiškimas glaudžiai susijęs ir įpėdinio atsakomybės ribų klausimu.

Lietuvoje įpėdinio atsakomybės forma tiesiogiai priklauso nuo palikimo priėmimo būdo. Įpėdinis, priėmęs palikimą turto valdymo perėmimu arba padavęs pareiškimą notarui, už palikėjo skolas atsako visu savo turtu (neribota įpėdinio atsakomybė) (Civilinio kodekso 5.52 straipsnio 1 dalis). Tuo tarpu įpėdinis, priėmęs palikimą pagal antstolio sudarytą turto

¹³ Pagal romėniškąjį principą mirusiojo (palikėjo) šeimos nariai, gyvenę kartu su mirusiuoju, tapdavo įpėdiniais *ipso iure* palikimo atsiradimo metu ir palikėjo turtą paveldėdavo nepriklausomai nuo savo valios, t. y. tapdavo būtinaisiais arba privalomaisiais įpėdiniais (*necessarii heredes*) (Nekrošius *et. al.*, 2007 cituota Dambrauskaitė 2008, p. 74).

¹⁴ Pagal Vokietijos Civilinio kodekso 1943 straipsnį, įpėdinis nebegali atsisakyti priimti palikimo, jei jį priėmė arba jei yra praleistas palikimo atsisakymo laikotarpis. Pasibaigus palikimo atsisakymo terminui, palikimas laikomas priimtu.

apyrašą, už palikėjo skolas atsako paveldėtu turtu (ribota įpėdinio atsakomybė) (Civilinio kodekso 5.53 straipsnio 1 dalis). Įpėdinio atsakomybė visa apimtimi taip pat gali būti ribojama įpėdinio statuso¹⁵ ar palikimo administravimo¹⁶ arba tam tikrais įstatyme numatytais atvejais įpėdinio atsakomybė gali būti ribojama ir tik atskirų prievolių atžvilgiu¹⁷. Tačiau, kadangi pastarieji atsakomybės ribojimo būdai nėra šio tyrimo objektas, plačiau apie juos darbe nebus pasisakoma.

Taigi paveldėjimo teisė, priklausomai nuo pasirinkto įpėdinio palikimo priėmimo būdo, riboja arba neriboja įpėdinio atsakomybės asmeniniu turtu. Tačiau vien aiškus įstatymų leidėjo numatytas atveju, kuriais ribojama įpėdinių atsakomybė, sąrašas savaime neduoda atsakymo dėl tokio reguliavimo pakankamumo užtikrinant palikėjo kreditorių, įpėdinio ir jo paties kreditorių teisių pusiausvyrą. Dėl nurodytos priežasties toliau šiame darbe bus vertinama ar, visų pirma, įstatyme numatyta neribota įpėdinio atsakomybė nepažeidžia paties įpėdinio kreditorių, o, tam tikrais atvejais, ir palikėjo kreditorių teisių ir, antra, ar net ir ribota atsakomybė tokia, kokia šiai dienai ji yra nustatyta Civiliniame kodekse ir išaiškinta teismų praktikoje, yra pakankama apsaugoti visų, t. y. palikėjo kreditorių, įpėdinio ir įpėdinio asmeninių kreditorių teises. Pastaruoju atveju didžiausias dėmesys darbe bus skiriamas teisinio reguliavimo išsamumui ir jo pakankamumui.

2.1. Neribota įpėdinio atsakomybė santykiyje su įpėdinio ir palikėjo kreditorių teisių užtikrinimu

Neribotos atsakomybės esmė – įpėdinio atsakomybė prieš palikėjo kreditorius tiek paveldėtu, tiek asmeniniu turtu. Išskyrimas tiek paveldėtu, tiek asmeniniu turtu yra grynai teorinio pobūdžio, kadangi esminės reikšmės neribotos atsakomybės atveju neturi. Visas paveldėjimo teisės pagrindu perėjęs turtas tarsi susilieja su asmeniniu įpėdinio turtu į kurį gali būti nukreipiami palikėjo kreditorių reikalavimai. Tačiau palikimo perėjimas asmeninèn įpėdinio atsakomybèn kartu reiškia ir tai, kad į visą šį turtą išieškojimą gali nukreipti ir asmeniniai įpėdinio kreditoriai. Dėl nurodytos priežasties į tą patį turtą gali būti nukreipiami skirtingi – tiek įpėdinio, tiek ir palikėjo – kreditorių reikalavimai. Vertinant

¹⁵ Civilinio kodekso 5.62 straipsnio 3 dalis riboja valstybės, kaip specialaus įpėdinio, atsakomybę paveldėto turto tikrąja verte.

¹⁶ Civilinio kodekso 5.55 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad priėmęs palikimą įpėdinis straipsnyje nurodytais atvejais gali kreiptis dėl palikimo administravimo. Tokiu atveju palikėjo skolos padengiamos tik iš palikimo.

¹⁷ Pavyzdžiui, Civilinio kodekso 3.72 straipsnio 12 dalis numato, kad tais atvejais, kai buvęs sutuoktinis, iš kurio priteistas išlaikymas, miršta, pareiga mokėti išlaikymą pereina jo įpėdiniams, kiek leidžia paveldimas turtas, neatsižvelgiant į palikimo priėmimo būdą.

šių skirtingų kreditorių padėtį ir jų teisių suderinimo klausimą, tikslinga išskirti dvi skirtingas situacijas, kurios bus aptariamoms toliau.

A situacija:

Po Igno mirties visas jam iki mirties priklausęs turtas perėjo įpėdiniui Arnui. Paveldimo turto vertė 10 000 Eur. Kartu su turtu Arnui perėjo ir mirusiojo įsipareigojimai 12 000 Eur sumai. Arnas kartu iki palikimo priėmimo turėjo ir asmeninių kreditorių, kurių bendra reikalavimų suma palikimo priėmimo momentu siekė 40 000 Eur. Kadangi šių įsipareigojimų Arnas įvykdyti laiku negalėjo, jau buvo išsiuntęs savo kreditoriams pranešimus dėl fizinio asmens bankroto procedūrų pradėjimo.

A situacijos atveju matyti, jog įpėdinis yra nemokus savo paties kreditorių atžvilgiu. Dėl šios priežasties asmeniniai įpėdinio kreditoriai bus suinteresuoti savo kreditorinius reikalavimus nukreipti į paveldėtą turtą, kuris susilieja su iki šiol turėtu įpėdinio asmeniniu turtu. Tačiau toks asmeninių įpėdinio kreditorių reikalavimų tenkinimas neabejotinai pažeistų paties palikėjo kreditorių teises. Doktrinoje palikėjo kreditoriaus intereso į kreditorinio reikalavimo patenkinimą ribos siejamos su tokios pat teisinės padėties, kokia ji buvo iki palikėjui mirštant, išlaikymu. Šios padėties išlaikymui neprieštaruoja palikėjo kreditoriaus padėties pagerėjimas po paveldėjimo teisinių procedūrų užbaigimo, jeigu, pavyzdžiui, palikėjo įpėdinis yra mokus. Tačiau tokio intereso užtikrinimo neatitinka situacija, kai palikėjo kreditorius atsiduria prastesnėje nei iki palikėjo mirties buvusioje padėtyje (Schmidt, 2017, p. 328).

Vokietijoje žinomas posakis „Der Gläubiger ist der erste Erbe“, kuris reiškia „kreditorius yra pirmasis įpėdinis“ (Schmidt, 2017, p. 330). Be abejo, šis pasakymas neturėtų būti suprantamas tiesiogiai. Kreditorius, vien todėl, kad jis yra kreditorius, niekada nebus įpėdiniu. Tačiau šį išsireiškimą reikėtų suprasti perkeltine prasme iš ekonominės perspektyvos, jog palikėjo kreditoriai turėtų turėti privilegijuotą padėtį į paveldimą turtą. Privilegijuota padėtis į paveldimą turtą iš esmės reiškia, jog palikėjo kreditorius, galėjęs patenkinti savo reikalavimus iš palikėjo turto, tokios teisės neturėtų prarasti vien dėl atsirandančių paveldėjimo teisinių santykių (Zalucki, 2015 p. 132).

Aukščiau nurodytas požiūris į palikėjo kreditoriaus teisinę padėtį atsispindi ir Vokietijos teisėje. Vokietijoje, lygiai taip pat kaip ir Lietuvoje, įpėdinis pagal bendrąją taisyklę prieš palikėjo kreditorius atsako visu savo turtu (Vokietijos Civilinio kodekso 1967 straipsnis). Įpėdinio atsakomybė gali būti ribojama palikimu dviem atvejais: jei palikėjo

kreditorių reikalavimams tenkinti yra paskiriamas kuratorius (turto administravimas) arba iškeliami turto nemokumo byla (Vokietijos Civilinio kodekso 1975 straipsnis). Turto administravimo atveju paveldimas turtas išlieka atskiras nuo įpėdinio asmeninio turto. Paveldėtam turtui valdyti skiriamas administratorius, kuris ne tik turtą valdo, bet ir šiuo turtu atsiskaito su palikėjo kreditoriais. Patiems įpėdiniams nuosavybės teisė pereina ne į visą paveldėtą, o tik į administravimo pabaigoje, atsiskaičius su visais kreditoriais, likusį turtą (Vokietijos Civilinio kodekso 1986 straipsnis.). Taigi tokiu būdu palikėjo kreditoriams yra užtikrinama, kad į šį turtą nebus nukreipti asmeninių palikėjo kreditorių reikalavimai. Nors administravimo procedūros pradėjimas Vokietijoje yra įpėdinio teisė, tačiau, siekiant apsaugoti palikėjo kreditorių reikalavimus, Vokietijos Civilinio kodekso 1981 straipsnio 2 dalyje numatyta pačių palikėjo kreditorių reikalavimo teisė dėl paveldimo turto administravimo tais atvejais, kai yra pagrindas manyti, jog įpėdinio elgesys ar jo finansinė padėtis neigiamai paveiks palikėjo kreditorių galimybes tenkinti kreditorinius reikalavimus iš paveldimo turto. Beje, Vokietijoje yra numatyta ir daugiau palikėjo kreditorius apsaugančių normų¹⁸ neribotos įpėdinio atsakomybės atveju.

Lietuvoje pagal Civilinio kodekso 5.53 straipsnio 8 dalį palikėjo kreditoriai turi teisę reikalauti sudaryti turto apyrašą. Turto apyrašo sudarymo atveju įpėdinio atsakomybė palikėjo kreditoriams ribojama paveldėtu turtu.¹⁹ Tačiau, nors, viena vertus, atrodytų, Lietuvos teisinis reguliavimas galutinio rezultato prasme atitinka aukščiau nurodytąjį Vokietijos teisinį reguliavimą, t. y. Vokietijoje palikėjo kreditoriui pasikreipus dėl turto administravimo ar Lietuvoje dėl turto apyrašo sudarymo, įpėdinio atsakomybė būtų ribojama paveldėtų turtu į kurį išieškojimo negalėtų nukreipti asmeniniai įpėdinio kreditoriai. Tačiau didžiausias šių palikėjo kreditorių reikalavimų įgyvendinimo skirtumas, sąlygojantis disbalansą šių kreditorių teisių apsaugos apimtyje, yra terminai per kuriuos gali būti reiškiami tokio pobūdžio reikalavimai. Lietuvoje reikalavimas dėl turto apyrašo sudarymo gali būti reiškiamas tik iki paveldėjimo procedūrų užbaigimo. Tai reiškia, įpėdiniui gavus paveldėjimo teisės liudijimą, palikėjo kreditorių teisės nebebūtų ginamos prieš įpėdinio asmeninius kreditorius, o tie kreditoriai, kuriems terminai kreditoriniam reikalavimui pareikšti buvo atnaujinti, apskritai net ir neturėtų galimybių šia teise

¹⁸ Pavyzdžiui, Vokietijos Civilinio kodekso 1993 straipsnyje numatyta palikėjo kreditoriaus teisė reikalauti turto apyrašo sudarymo. Nors Vokietijoje, skirtingai nei Lietuvoje, turto apyrašo sudarymas *per se* neriboja įpėdinio atsakomybės ir paveldimo turto neatskiria nuo asmeninio įpėdinio turto, tačiau apyraše nurodyta informacija suteikia duomenų apie pavidimą turtą sudarantį aktyvą ir pasyvą (įsipareigojimus) (Vokietijos Civilinio kodekso 2001 straipsnis).

¹⁹ Tai ar teisinis reguliavimas, ribojantis įpėdinio atsakomybę paveldėtu turtu, Lietuvoje užtikrina palikėjo kreditorių, įpėdinio ir jo asmeninių kreditorių teisių pusiausvyrą, bus aptariama šio darbo 2.2 dalyje „Ribotos įpėdinio atsakomybės ribos santykiyje su įpėdinio ir palikėjo kreditorių teisių užtikrinimu“.

pasinaudoti laiku. Tuo tarpu Vokietijoje palikėjo kreditoriaus reikalavimas dėl turto administravimo gali būti reiškiamas per dvejus metus²⁰ nuo palikimo priėmimo. Pastarasis Vokietijos reguliavimas, darbo autorės nuomone, labiau užtikrina palikėjo kreditorių teises, ypač, atsižvelgiant į tai, kad palikėjo kreditoriai palikimo priėmimo momentu negali žinoti nei asmeninės įpėdinio turtinės padėties, nei jo įsipareigojimų tretiesiems asmenims, o, galiausiai, vertinant ir termino kreditoriniam reikalavimui pareikšti atnaujinimo galimybes, tokie kreditoriai apskritai neturėtų net ir teisės į aptartąjį teisių gynybės būdą.

Kita vertus, įdomu pastebėti tai, kad tokia Civilinio kodekso 5.53 straipsnio 8 dalyje numatyta palikėjo kreditorių teises apsauganti norma nėra dažnai taikoma praktikoje. Būtent tai pastebėjo tyrimo metu interviu būdu apklausti notarai. Toks pasyvus palikėjo kreditorių elgesys ir tokio elgesio priežastys darbe nebus vertinami, tačiau abejotina, kad tokį elgesį gali sąlygoti pačių palikėjo kreditorių abejingumas jų reikalavimo tekinimo apimčiai.

Atskirai išskirtinas ir Civilinio kodekso 5.55 straipsnis, numatantis turto administravimo procedūrą. Nors pats Civilinio kodekso straipsnio pavadinimas tarsi suponuotų aukščiau aptartos turto administravimo procedūros Vokietijoje analogą, yra šių administravimų esminis skirtumas. Skirtingai nei Vokietijoje, Lietuvoje turto administravimo procedūra gali būti skiriama tik tais atvejais, kai palikėjo skolos gali viršyti palikimo vertę. Taigi ši procedūra netaikoma, kai palikėjo kreditorius ribotos įpėdinio atsakomybės siekia tik tam, kad paveldėtas turtas būtų išsaugotas palikėjo kreditorių reikalavimų tenkinimui ir būtų apsaugotas, bent iki tol, kol bus atsiskaityta su palikėjo kreditoriais, nuo asmeninių įpėdinio kreditorių reikalavimų. Taigi Lietuvoje numatyta turto administravimo procedūra niekaip nespėstų A situacijoje pateiktos problemos, susijusios su palikėjo kreditorių prieš įpėdinio asmeninius kreditorius teisių užtikrinimu.

Atsižvelgiant į vienintelę palikėjo kreditorių teisių gynimo priemonę ir trumpus pasinaudojimo šia priemone terminus, darbo autorės nuomone, Lietuvos nacionalinis reglamentavimas pateiktos A situacijos atveju nėra pakankamas užtikrinti palikėjo kreditorių interesus.

B situacija:

Po Igno mirties visas jam iki mirties priklausęs turtas perėjo įpėdiniui Arnui.

Paveldimo turto vertė 10 000 Eur. Kartu su turtu Arnui perėjo ir mirusiojo

²⁰ Vokietijos Civilinio kodekso 1981 straipsnio 2 dalis numato, kad prašymas dėl turto administravimo skyrimo nebegali būti teikiamas, jei nuo palikimo priėmimo praėjo dveji metai.

įsipareigojimai 40 000 Eur sumai. Arnas iki palikimo priėmimo turėjo ir asmeninių kreditorių, kurių bendra reikalavimų suma palikimo priėmimo momentu siekė 12 000 Eur. Arno pajamos yra vidutinės, didelės vertės turto neturi, asmeninius įsipareigojimus kreditoriams vykdo nereguliariai. Be to, po palikimo priėmimo praėjus 1 metams, teismas atnaujino palikėjo kreditoriui terminą palikimui priimti. Po šio kreditoriaus įtraukimo, bendra įsipareigojimų suma palikėjo kreditoriams padidėjo 10 000 Eur suma.

B situacijos atveju matoma priešinga A atvejui kreditorių padėtis. Palikėjo kreditoriai, esant nedidelei paveldimo turto daliai lyginant su paveldimų įsipareigojimų apimtimi, yra suinteresuoti asmenine įpėdinio atsakomybe. Tuo tarpu paties įpėdinio kreditoriai priešingai – bet kokie papildomi įpėdinio įsipareigojimai gali lemti visišką ar dalinį įsipareigojimų neįvykdymą patiems įpėdinio kreditoriams.

Doktrinoje dažniausiai analizuojamas įpėdinio kreditorių teisių pažeidimas siejamas su įpėdinio išreiškiamą valia atsisakyti priimti palikimą arba su pasirinkimu apskritai jokios valios šiuo klausimu neišreikšti, kas teisinių padarinių prasme sukeltų analogišką rezultatą, t. y. palikimo nepriėmimą. Atsisakydami savo subjektinės teisės paveldėti įpėdiniai gali pažeisti savo asmeninių kreditorių interesus, kadangi pastarieji praranda galimybę patenkinti savo reikalavimus paveldėtu turtu, kurį įpėdinis būtų paveldėjęs, jei būtų išreiškęs valią dėl palikimo priėmimo (Dambrauskaitė, 2008, p. 76). Nors pastarasis klausimas nėra šio darbo tyrimo objektas, darbo autorė įpėdinio kreditorių teisių pusiausvyros užtikrinimo klausimu mano tikslinga atkreipti dėmesį, jog Lietuvos paveldėjimo teisė tokiais atvejais nenumato specialių įpėdinio kreditorių teisių gynimo būdų.²¹ Priversti įpėdinį priimti palikimą negalima, negalima ir prašyti priimti palikimą įpėdino vardu (Kamarauskienė et al., 2018, p. 323). Tačiau teismų praktikoje, siekiant apsaugoti įpėdinio kreditorių interesus, yra pritaikyta keletas bendrųjų Civilinio kodekso VI knygos ketvirtajame skyriuje (konkrečiai Civilinio kodekso 6.66 straipsnyje²² ir 6.68

²¹ Kai kuriose valstybėse įpėdinių kreditorių teisių apsaugos priemonės numatytos ir palikimo atsisakymo atveju. Pavyzdžiui, Prancūzijos Civilinio kodekso 779 straipsnis numato, jog įpėdinio valios atsisakyti palikimo ar susilaikyti nuo valios priimti ar nepriimti palikimą išreiškimo atveju palikėjo kreditoriai turi teisę priimti palikimą tiek, kiek yra būtina jų kreditoriniam reikalavimui patenkinti. Šiuo atveju toks įpėdinio kreditoriaus reikalavimas nepakeičia potencialaus įpėdinio, kurio kreditorius jis yra, teisinės padėties, t. y. nesukuria iš paveldėjimo teisių santykių kylančių teisių ir (ar) pareigų.

²² Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2007 m. kovo 19 d. nutartyje civilinėje byloje Nr. 3K-3-98/2007 pripažino, kad palikimo priėmimas ar atsisakymas jį priimti yra įpėdinio laisva valia pareiškiamą teisė, dėl kurios yra negalimas įpėdinio įpareigojimas priimti palikimą. Tačiau kartu teismas nurodė, jog nustačius, kad įpėdinis neteisėtai, piktnaudžiaudamas savo teise atsisako palikimo ir taip pažeidžia kitų asmenų teises ir interesus, pažeistos asmens teisės turi būti ginamos nukreipiant išieškojimą į tą turtą, kuris dėl neteisėtu pripažinto sandorio vykdymo perėjo trečiojo asmens valdyman ir nuosavybėn. Teismas šioje byloje pripažino

straipsnyje²³) numatytų kreditoriaus interesų gynimo būdų. Pastebėtina, kad net ir šiais atvejais, nuginčijus palikimo atsisakymą ar praradus terminą palikimui priimti, įpėdinis nėra įpareigojamas priimti palikimą. Tokiais atvejais teismų praktikoje pripažįstama tik pati įpėdinių kreditorių teisė jų kreditorinio reikalavimo apimtyje nukreipti išieškojimą į galimą įpėdiniui paveldėti turtą.

Doktrinoje nurodoma, kad įpėdinis, priimdamas palikimą ne pagal apyrašą, visada rizikuoja (Stripeikienė, 2010, p. 15). Problema ta, kad ši rizika dažnai kyla dėl paties įpėdinių sąlyginai menko teisinio supratimo (Zalucki, 2015 p. 142). Praktikoje nėra reti atvejai, kai įpėdiniai apsunkina savo finansinę padėtį, padidindami turimų įsipareigojimų apimtį į šiuos įsipareigojimus įtraukdami palikėjo kreditorių kreditorinius reikalavimus. Šią problemą pastebi ir interviu metu apklausti asmenys. Patys įpėdiniai, pateikdami pareiškimą notarui dėl palikimo priėmimo nesuvokia galimos rizikos net ir notarams ją atskleidus, tam tikrais atvejais įpėdiniai pervertina palikėjo finansinę padėtį, o kartais kreiptis dėl apyrašo sudarymo juos sustabdo ir galimi patirti papildomi finansiniai kaštai. Blogiausia tai, jog toks įpėdinių aplaidus veikimas ar per didelis pasitikėjimas gali sukelti jo paties kreditorių teisių pažeidimą, kai paveldimo turto vertė bus žymiai mažesnė nei paveldimi įsipareigojimai, kurie, esant neribotai įpėdinio atsakomybei, galės būti nukreipti ir į asmeninį įpėdinio turtą.

Vertinant B situaciją, akivaizdu, jog įpėdinio kreditoriai būtų suinteresuoti ribota įpėdinio atsakomybe. Tačiau, skirtingai nei palikėjo kreditorių atveju, kuriems, kaip minėta, pagal Civilinio kodekso 5.53 straipsnio 8 dalį suteikta reikalavimo teisė dėl turto apyrašo sudarymo, tokia reikalavimo teisė nėra numatyta įpėdinio kreditoriui. Šiuo aspektu vertinant palikėjo ir įpėdinio asmeninių kreditorių teisių pusiausvyrą nėra objektyviai paaiškinama, kodėl suteikiant teisę reikalauti turto apyrašo sudarymo palikėjo kreditoriams, tokia teisė nėra suteikiama ir paties įpėdinio kreditoriams, ypač, atsižvelgiant į tai, kad neribota įpėdinio atsakomybė prieš palikėjo kreditorius gali esmingai pažeisti ir jų teises į reikalavimo tenkinimo apimtį.

atsakovės atsisakymą priimti palikimą negaliojančiu (*actio Pauliana*) ir ieškovų reikalavimą nukreipė į atsakovui testamentu paliktą turtą.

²³ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2008 m. gegužės 29 d. nutartimi civilinėje byloje Nr. 3K-3-312/2008, nustatęs, kad ieškovo skolininkas, žinodamas apie pareigą atlyginti žalą, padarytą ieškovams, sąmoningai, piktnaudžiaudamas teise, nesėmė jokių aktyvių veiksmų palikimui priimti ir tokiu būdu atsisakė palikimo savo sesers naudai, paliko galioti žemesnės instancijos teismo sprendimus, kuriais paveldėjimo teisės pagal įstatymą liudijimas, išduotas skolininko seseriai, buvo pripažintas negaliojančiu, terminas palikimui priimti prarastas, o patiems ieškovams priteista palikimo dalis, kurią įpėdinis turėjo teisę paveldėti.

Antrasis galimas įpėdinio atsakomybės ribojimo atvejis – turto administravimo procedūrų taikymas (Civilinio kodekso 5.55 straipsnis). Įpėdinis gali kreiptis į palikimo atsiradimo vietos teismą tais atvejais, kai palikėjo skolos gali viršyti palikimo vertę. Tačiau tokia straipsnio taikymo formuluotė įpėdinio kreditorių teisių neapsaugo. Visų pirma, kreipimasis į teismą dėl varžytinių ar nemokumo procedūrų pradėjimo yra įpėdinio teisė, bet ne pareiga.²⁴ Antra, palikimo administravimo procedūra gali būti inicijuojama iki įpėdiniams perimant valdyti paveldimą turtą, tuo tarpu palikimo perėmimas valdyti dažnai įpėdinių atliekamas net ir anksčiau nei yra kreipiamasi dėl palikimo priėmimo. Trečia, tokio straipsnio taikymo efektyvumas abejotinas ir dėl labai menko šio straipsnio taikymo praktikoje.

Šiuo atveju būtina pastebėti ir tai, kad, skirtingai nei palikimo atsisakymo ar teisės į paveldimą turtą neįgyvendinimo atvejais, kuomet įpėdinio kreditorių teisės gali būti apsaugomos reiškiant *acto Pauliana* ir (ar) netiesioginį ieškinį, šie du teisių gynimo būdai dėl jų taikymo sąlygų netenkinimo negalėtų būti pritaikomi sprendžiant dėl įpėdinio kreditorių teisių apsaugos esant neribotai įpėdinio atsakomybei ir palikėjo kreditorių įsipareigojimų sumai gerokai viršijant paveldimo turto apimtį. Galiausiai, vargu ar toks sandorio ginčijimas apskritai būtų pateisinamas civilinės apyvartos stabilumo ir paties palikėjo kreditorių teisių užtikrinimo požiūriu.

Atskirai aptartina B atvejo antroje dalyje nurodyta situacija dėl neribotos įpėdinio atsakomybės prieš laiką per įstatyme numatytą trijų mėnesių terminą nepareiškusio kreditorinio reikalavimo kreditorių, kuriam buvo atnaujintas terminas šiai teisei įgyvendinti. Pagal Civilinio kodekso 5.63 straipsnio 4 dalį naikinamasis terminas palikėjo kreditoriniam reikalavimui pareikšti trys metai. Tuo tarpu terminas per kurį įpėdinis gali priimti palikimą ir apsispręsti dėl palikimo priėmimo būdo, ribojančio ar neribojančio įpėdinio atsakomybę asmeniniu turtu, yra tik trys mėnesiai. Taigi šiuo atveju kyla klausimas, kokios galimos įpėdinio ar jo kreditorių, palikimo priėmimo momentu nematančių rizikos dėl didelių palikėjo įsipareigojimų tretiesiems asmenims, teisių gynimo priemonės? Atsakymas paprastas – teisių gynimo priemonių Civilinis kodeksas nenumato. Įpėdinis, priimdamas palikimą būdu, kuris neriboja jo atsakomybės, visada rizikuoja. Rizikuoja ne tik savo, bet ir savo asmeninių kreditorių sąskaita. Įstatymų leidėjas, net ir nustatydamas pakankamai ilgą naikinamąjį terminą kreditoriniam reikalavimui pareikšti,

²⁴ Pagal Vokietijos Civilinio kodekso 1980 straipsnį, įpėdiniui paaiškėjus, kad palikimą sudarantys įsipareigojimai viršija palikimą sudarantį turtą, nemokumo procedūros inicijavimas tampa įpėdinio pareiga už kurios nevykdymo sukeltą žalą kreditoriams atsako įpėdinis.

nenumato jokių įpėdinio atsakomybės tokio palikėjo kreditoriaus atžvilgiu ribojimo galimybių. Tuo tarpu kitose valstybėse, siekiant apsaugoti tiek įpėdinio, tiek paties palikėjo teises, įstatymas numato specialius šių asmenų teisių gynimo būdus. Šiuo klausimu išskirtina Prancūzija. Prancūzijos Civilinio kodekso 786 straipsnis numato, kad įpėdinis, priėmęs palikimą, negali nei atsisakyti priimto palikimo, nei keisti savo atsakomybės prieš palikėjo kreditorius apimtį, siekiant atsakyti tik paveldėto turto verte. Tačiau įpėdinis, net ir esant neribotai jo atsakomybei, turi teisę prašyti, kad būtų visiškai ar iš dalies atleistas nuo prievolės palikėjo kreditoriui, kuri palikimo priėmimo momentu nebuvo žinoma ir kurios vykdymas labai apsunkintų paties įpėdinio padėtį.

Vertinant termino kreditoriniam reikalavimui pareikšti atnaujinimo klausimus santykyje su įpėdinio atsakomybe, reikėtų nepamiršti, jog pats Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra pripažinęs, jog informacija apie palikėjo kreditorių reikalavimų teises ir jų apimtis yra svarbi įpėdiniui apsisprendžiant dėl palikimo priėmimo apskritai, o vėliau ir dėl palikimo priėmimo būdo (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. birželio 8 d. nutartis). Dėl nurodytos priežasties nėra objektyviai paaiškinama įstatymų leidėjo pozicija, viena vertus, informavimą apie palikėjo kreditorių teises pripažįstant svarbiu kriterijumi įpėdiniui apsisprendžiant, kita vertus, atsisakant ginti įpėdinio teises, kai palikimas jau yra priimtas²⁵ ir palikimo priėmimo būdas, nuo kurio priklauso įpėdinio atsakomybės ribos, nebegali būti keičiamas (Notariato teisė, 2014, p. 256). Dar daugiau, toks reguliavimas gali paskatinti ir palikėjo kreditorių piktnaudžiavimą teise į termino atnaujinimą, siekiant neribotos įpėdinio atsakomybės, juo labiau, kai įstatymas tokiais atvejais nenumato jokių teisių gynimo būdų įpėdiniui ar jo asmeniniams kreditoriams.

Dėl nurodytos priežasties, siekiant tokiais atvejais apsaugoti paties įpėdinio kreditorių teises, įstatymas *expressis verbis* turėtų numatyti specialius įpėdinio ir jo kreditorių teisių gynimo būdus. Šiai dienai nustatytas Lietuvos nacionalinis reguliavimas ne tik nenustato teisių gynimo priemonių darbe aptariamoms situacijoms atveju, bet ir apskritai nenumato jokių įpėdinio kreditorių dalyvavimo paveldėjimo teisiniuose santykiuose

²⁵ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2020 m. lapkričio 4 d. nutartyje civilinėje byloje Nr. e3K-3-289-916/2020 nurodė, kad Civilinio kodekso 5.63 straipsnyje nustatyti terminai, be kita ko, skirti ir įpėdinių interesų apsaugai bei teisių santykių stabilumui užtikrinti, kadangi nustatytu reguliavimu siekiama, kad palikimą priėmusiems įpėdiniams nebūtų pareikšta papildomų kreditorių reikalavimų, apie kuriuos įpėdiniai, sprendami dėl palikimo priėmimo, nežinojo ir dėl kurių galėtų iš esmės pasikeisti palikimą priėmusių įpėdinių turtiniai santykiai. Tačiau, nepriklausomai nuo tokių tikslų, teismas pripažįsta, kad pagal galiojančias Civilinio kodekso normas ne visada įmanoma pasiekti nurodytą įpėdinių apsaugos ir teisių santykių stabilumo užtikrinimo tikslą, pavyzdžiui, tais atvejais, kai palikimas priimamas anksčiau, nei pareiškiami kreditorių reikalavimai. Ar tai reiškia, jog ir pats Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pripažįsta palikėjo kreditorių, įpėdinio ir jo asmeninių kreditorių teisių disbalansą paveldėjimo teisiniuose santykiuose?

galimybių. Darbo autorės nuomone, tai nėra teisinga šių subjektų atžvilgiu, kadangi paveldėjimo teisiniai santykiai neretai turi įtaką ir jų teisėms įpėdinio atžvilgiu.

2.2. Ribotos įpėdinio atsakomybės ribos santykyje su įpėdinio ir palikėjo kreditorių teisių užtikrinimu

Ribota įpėdinio atsakomybė teisių pusiausvyros kontekste šio darbo tyrimo tikslais bus analizuojama tik vienu įpėdinio atsakomybės apribojimo atveju – priimant palikimą pagal turto apyrašą. Palikimo priėmimas pagal apyrašą yra vienintelis palikimo priėmimo būdas, kuris sudaro sąlygas įpėdiniui apsisaugoti nuo rizikos, kad palikėjo skolos viršys paveldėto turto vertę ir todėl įpėdiniui kils pareiga jas gražinti iš asmeninio turto (Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2014 m. balandžio 14 d. nutartis civilinėje byloje). Negalėjimas palikėjo kreditoriams nukreipti reikalavimų į įpėdinio asmeninį turą neabejotinai užtikrina paties įpėdinio kreditorių teises, kadangi įpėdinio finansinė padėtis dėl palikimo priėmimo nepablogės, o palikėjo kreditoriniams reikalavimams esant mažesniems nei paveldimas turtas, tokia padėtis gali net ir pagerėti. Kita vertus, net ir šiuo atveju negalima drąsiai teigti, jog ribotos įpėdinio atsakomybės atveju asmeniniai įpėdinio kreditoriai negali nukentėti. Atsakymas į tai visuomet priklauso nuo įpėdinio atsakomybės teisinio reguliavimo išsamumo ir *a priori* aiškių įpėdinio atsakomybės ribų nustatymo.

Aiškus ir išsamus teisinis reguliavimas aktualus ne tik įpėdinio, bet ir paties palikėjo kreditorių teisių užtikrinimo požiūriu. Negalėjimas palikėjo kreditoriams išieškojimo nukreipti į asmeninį įpėdinio turtą natūraliai sąlygoja šių kreditorių interesą reikalavimus tenkinti, jei ir ne visa, tai kuo įmanoma didesne apimtimi. Dėl nurodytos priežasties, šie kreditoriai, lygiai taip pat kaip ir aukščiau aptarti įpėdinio kreditoriai yra suinteresuoti žinoti aiškias galimas jų kreditorinių reikalavimų tenkinimo ribas ir, žinoma, šių reikalavimų įgyvendinimo tvarką.

Kreditorinių reikalavimų tenkinimo tvarka priklauso nuo pasirinktos įpėdinio atsakomybės ribojimo sistemos. Lietuvoje kreditorinių reikalavimo tenkinimo ribų klausimas, vertinant ar Civiliniame kodekse numatyta įpėdinio atsakomybė paveldimu turtu (*cum viribus hereditatis*) ar paveldėto turto verte (*pro viribus hereditatis*) nagrinėtas dar 2011 m. Danguolės Bublienės ir Eglės Čaplinskienės straipsnyje „Ribota įpėdinių atsakomybė už palikėjo skolas“. Straipsnyje pasitelkus įstatymų leidėjo ketinimų, lingvistinį, sisteminį metodus prieita išvados, jog toks reguliavimas, koks yra Lietuvoje, kuris, beje, šiai dienai yra nepasikeitęs, yra neaiškus. Tačiau, nepaisant to, straipsnio autorių siūlymu, įpėdinių atsakomybė bendruoju atveju turėtų būti aiškintina kaip *pro*

viribus hereditatis įpėdinių atsakomybės ribojimo sistema, kas reiškia įpėdinio atsakomybės ribojimą paveldėto turto verte (Bublienė, Čaplinksienė, 2011, p. 27). Šiuo klausimu, išreikšdami savo poziciją, taip pat yra pasisakę ir kiti teisės doktrinos atstovai.²⁶

Kadangi atsakymas dėl įpėdinio atsakomybės ribojimo sistemos pripažinimo Lietuvos Civiliniame kodekse nėra šio tyrimo dalykas, plačiau apie argumentus, palaikančius vieną ar kitą sistemą, nebus pasisakoma. Tačiau vertinant palikėjo kreditorių, įpėdinio ir jo kreditorių teisių pusiausvyrą neribotos įpėdinio atsakomybės atveju, tikslinga išsiskirti naujausią teismų praktikos poziciją įpėdinio atsakomybės ribų sistemos klausimu, kadangi būtent nuo pasirinktos sistemos priklauso ir teisinio reglamentavimo skirtumai paveldėjimo teisinių santykių subjektų teisių apsaugos klausimu.

Pirmiausia bendrai pastebėtina, kad teismų praktika įpėdinio atsakomybės ribojimo sistemos klausimu taip pat nebuvo nuosekli. Pradžioje tam tikrais atvejais skirtumas tarp *cum viribus hereditatis* ir *pro viribus hereditatis* sistemų apskritai nebuvo daromas²⁷ (Bublienė, Čaplinksienė, 2011, p. 16). Vėliau pradėta plėtoti praktika, aiškinanti Civilinio kodekso 5.53 straipsnį kaip *cum viribus hereditatis* sistemos atitiktį.²⁸ Galiausiai Lietuvos Aukščiausiojo Teismo septynių teisėjų kolegija 2018 m. lapkričio 22 d. nutartyje civilinėje byloje Nr. e3K-7-315-915/2018, siekdama padėti galutinį tašką atsakyme į įpėdinio atsakomybės ribojimo sistemos klausimą Lietuvoje, nepasirinko nei vienos iš minimų sistemų, sudarydama sąlygas įpėdinio atsakomybei turtu (*cum viribus hereditatis*) arba šio turto verte (*pro viribus hereditatis*). Ši išvada seka iš nutartyje pateiktų argumentų.

²⁶ Paveldėto turto vertės, kaip *pro viribus hereditatis* įpėdinių atsakomybės ribojimo sistemos aiškinimui Lietuvoje pritarė ir Alfonsas Vileita vadovėlyje „Paveldėjimo teisė“ nurodydamas, kad palikimo priėmimas pagal turto apyrašą riboja įpėdinio atsakomybę už palikėjo skolas tik tikrąją paveldėto turto verte (Vileita, 2011, p. 114). Tačiau šio autoriaus nuomonė nėra nuosekli, kadangi vadovėlyje taip pat minima ir atsakomybė paveldėto turto ribose (Vileita, 2011, p. 13, 114). Apie įpėdinio atsakomybės ribas taip pat kalbama ir Lietuvos notarų rūmų kolektyvinėje monografijoje „Paveldėjimo teisė“ (Kamarauskienė et al., 2018, p. 396-402).

²⁷ Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. kovo 14 d. nutartyje civilinėje byloje Nr. 3K-3-108/2011, aiškinant to paties Civilinio kodekso 5.53 straipsnio 1 dalį, vienu atveju nurodoma, kad palikimo apyrašas riboja įpėdinio atsakomybę už palikėjo skolas tik tikrąją paveldėto turto verte, kitu – jog apyrašo sudarymo atveju įpėdiniai už palikėjo skolas atsako tik paveldėtu turtu.

²⁸ Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. spalio 21 d. nutartyje civilinėje byloje Nr. 3K-3-433/2014 teismas išaiškino, kad CK 5.53 straipsnio 1 dalyje vartojama gramatinė konstrukcija „tik paveldėtu turtu“, aiškinant lingvistiškai, reiškia, jog įpėdinių atsakomybė už palikėjo skolas ribojama konkrečiu paveldėtu turtu. Sekant iš to, kreditorių reikalavimai gali būti tenkinami tik iš paveldėto turto, o ne iš paveldėto turto vertės, t. y. jie negali būti tenkinami iš asmeninio įpėdinių turto, nors ir neviršijant paveldėto turto vertės. Teismo išaiškinimu, įpėdiniai savo asmeniniu turtu už palikėjo skolas neatsako. Teismas taip pat nurodė, kad gramatinė konstrukcija „atsako tik paveldėtu turtu“, ją lyginant su CK 5.62 straipsnio 3 dalyje vartojama konstrukcija „atsako neviršydama jai perėjusio paveldėto turto tikrosios vertės“, suponuoja galimybę teigti, kad CK 5.53 straipsnio 1 dalyje įstatymo leidėjo valia nustatytas kitoks įpėdinių atsakomybės ribojimo būdas, negu tai nustatyta CK 5.62 straipsnio 3 dalyje. Taigi byloje lingvistinio aiškinimo pagrindu prieita prie išvados, kad CK 5.53 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta *cum viribus hereditatis* įpėdinių atsakomybės ribojimo sistema.

Teismas, viena vertus, nurodo, kad Civilinio kodekso 5.53 straipsnio 1 dalies formuluotė "už palikėjo skolas atsako tik paveldėtu turtu" turi būti suprantama ne kaip įpėdinio pareiga perduoti paveldėtą turtą ar jo dalį kreditoriui natūra, bet kaip kreditoriaus teisė būtent į šį turtą nukreipti išieškojimą, t. y. teismo vertinimu, bendruoju atveju kreditorių reikalavimai turi būti tenkinami būtent iš paveldėto turto priverstinio realizavimo vykdymo procese gautų lėšų (artima *cum viribus hereditatis* sistemai). Kita vertus, nutartyje taip pat pažymima, kad paveldėjimą reglamentuojančiose Civilinio kodekso normose nėra įtvirtinta draudimo su palikėjo kreditoriais atsiskaityti kitomis lėšomis nei tomis, kurios būtų gautos vykdymo procese priverstinai realizavus paveldėtą turtą. Dėl nurodytos priežasties, tais atvejais, kai tarp šalių nėra ginčo dėl paveldėto turto vertės, įpėdiniui suteikta teisė su kreditoriais atsiskaityti kitomis lėšomis nei tomis, kurios būtų gautos priverstiniai realizavus paveldėtą turtą (*pro viribus hereditatis* sistemos modelis).

Mišrios įpėdinio ribotos atsakomybės sistemos požiūriu Lietuva darbe aptariamų valstybių – Prancūzijos, kuri pripažįsta *pro viribus hereditatis* sistemą, ir Vokietijos, kuri pripažįsta *cum viribus hereditatis* sistemą, – atžvilgiu yra unikali. Lietuva tarsi tarpinis variantas tarp Vokietijoje ir Prancūzijoje pripažįstamų sistemų. Tačiau vien mišraus modelio buvimas savaime negali indikuoti dėl tokios sistemos taikymo galimo nepakankamo palikėjo kreditorių, įpėdinio ir įpėdinio kreditorių teisių pusiausvyros užtikrinimo. Priešingai, mišraus modelio atveju valstybė, remdamasi užsienio valstybių patirtimi, gali perimti kiekvienos iš sistemų gerąją praktiką tokiu būdu sukurdama šių sistemų atmainą, kuri padėtų išvengti kiekvienos iš sistemų atskirai taikymo metu kylančių problemų. Siekiant įvertinti kiekvienos iš sistemų ypatumus bei išvelgti galimas kilti problemas, pirmiausia atskirai aptartinas Vokietijos bei Prancūzijos reguliavimas.

Vokietijoje *cum viribus hereditatis* sistema, užtikrinanti įpėdinio atsakomybės ribojimą paveldėtu turtu, įgyvendinama per turto administravimo arba nemokumo procedūrą (Vokietijos Civilinio kodekso 1975 straipsnis). Lyginant su *cum viribus hereditatis* sistemos bruožais²⁹, reikia pastebėti, jog Vokietijoje turto apyrašo sudarymas yra įpėdinio teisė, bet ne pareiga (Vokietijos Civilinio kodekso 1993 straipsnis). Kita vertus, reikia pastebėti ir tai, kad pats turto apyrašo sudarymas savaime neriboja nei įpėdinio atsakomybės, nei sudaro pagrindą turto administravimo procedūrai pradėti veikti.

²⁹ Doktrinoje išskiriami šie *cum viribus hereditatis* sistemos reguliavimo bruožai: a) palikimo apyrašo sudarymo reikalavimas; b) turto likvidavimo (realizavimo) procedūros nustatymas; c) kreditorių informavimo ir jų sąrašo sudarymo procedūros nustatymas; d) draudimo įpėdiniams disponuoti turtu numatymas arba palikimą sudarančio turto atskyrimas nuo įpėdinio turto; e) turto, atsiskaičius su kreditoriais, perdavimo įpėdiniams procedūros nustatymas (Bublienė, Čaplinskienė, 2011, p. 13-14).

Turto administravimo procesas inicijuojamas atskira procedūra. Nuo turto administravimo pradžios įpėdinis praranda teisę valdyti palikimą bei juo disponuoti (Vokietijos Civilinio kodekso 1984 straipsnis). Tačiau, kadangi nuo palikimo atsiradimo iki administravimo procedūrų pradžios gali praeiti laiko tarpas, įpėdinis laikomas atsakingu palikėjo kreditoriams už iki administravimo procedūrų taikymo pradžios buvusį turto valdymą. Šiuo laikotarpiu, iki turto perdavimo turto administratoriui, įpėdinio atliekamas turto valdymas turi būti įgyvendinamas taip, tarsi jį valdytų palikėjo atstovas (Vokietijos Civilinio kodekso 1978 straipsnis). Būtent šis palikėjo atstovo standartas tokiais atvejais būtų svarbus vertinant įpėdinio atsakomybę už padarytą žalą. Po turto administravimo pradžios turto administratoriui tenka visos su palikimo valdymu susijusios teisės ir pareigos. Už šio laikotarpio turto valdymą atsakomybė palikėjo kreditoriams tenka nebe pačiam įpėdiniui, bet turto valdymą perėmusiam turto administratoriui (Vokietijos Civilinio kodekso 1985 straipsnis). Turto administratorius, be kitų pareigų, turi pareigą atsiskaityti su palikėjo kreditoriais. Tik atsiskaičius su palikėjo kreditoriais, likęs palikimą sudarantis turtas, perleidžiamas įpėdiniam (Vokietijos Civilinio kodekso 1986 straipsnis).

Prancūzijoje *pro viribus hereditatis* sistema³⁰ įgyvendinama per turto apyrašo sudarymą ir paveldimo turto vertės nustatymą jame. Įpėdinio teisė priimti palikimą pagal turto apyrašą numatyta Prancūzijos Civilinio kodekso 787 straipsnyje. Palikimo apyrašą sudaro valstybės įgalioti asmenys (tame tarpe ir notarai bei antstoliai) pagal jiems taikomus įstatymus ir kitus teisės aktus (Prancūzijos Civilinio kodekso 789 straipsnis), tačiau pareiga pateikti žinomus duomenis tenka ir pačiam įpėdiniui. Prancūzijoje, skirtingai nei Vokietijoje, kurioje valdymo ir disponavimo turtu teisė iš įpėdinio perduodama turto administratoriui, išlieka paties įpėdinio dispozicijoje. Prancūzijos Civilinio kodekso 793 straipsnis nustato įpėdinio teisę disponuoti paveldimu turtu (apie turto perleidimo sandorius turi būti informuojama, priešingu atveju galima asmeninė įpėdinio atsakomybė). Perleidus turtą įpėdinio atsakomybė palikėjo kreditoriams išlieka perleisto turto verte. Nors Prancūzijos įstatymų leidėjas suteikė įpėdiniui teisę disponuoti turtu, tokie turto perleidimo sandoriai negali pažeisti palikėjo kreditorių teisių. Pagal Prancūzijos Civilinio kodekso 794 straipsnį, palikėjo kreditoriai gali ginčyti tiek nustatytą įpėdinio dispozicijoje esančio turto vertę tiek turto perleidimo kainą įrodant, kad reali turto vertė yra didesnė. Tenkinus kreditorių reikalavimą dėl turto perleidimo mažesne nei reali turto vertės kaina, kyla

³⁰ Doktrinoje išskiriami šie *pro viribus hereditatis* sistemos reguliavimo bruožai: a) palikimo apyrašo sudarymo reikalavimas arba kitokia turto vertės fiksavimo tvarka; b) nėra ribojimų įpėdiniams disponuoti paveldėtu turtu; c) draudimas kreditoriams reikšti reikalavimus, kol nėra sudarytas turto apyrašas; d) nėra reikalavimo likviduoti turtą palikėjo kreditorių reikalavimams tenkinti (Bublienė, Čaplinskienė, 2011, p. 15).

asmeninė įpėdinio atsakomybė prieš palikėjo kreditorius perleistos ir realios turto kainų skirtumų verte, išskyrus išimtinius atvejus, kai dėl tam tikrų priežasčių į turto masę gražinamas pats turtas. Įsipareigojimus kreditoriams paveldėto turto verte įvykdo įpėdinis (Prancūzijos Civilinio kodekso 796 straipsnis).

Lietuvoje, kaip minėta, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo išaiškinimu pasirinktas mišrus įpėdinio atsakomybės modelis. Visų pirma, prioritetas teikiamas paveldėtam turtui, kuris nėra perleidžiamas palikėjo kreditoriams natūra, bet realizuojamas, o gautos lėšos paskirstomos palikėjo kreditoriams. Antra, esant abipusiam įpėdinio ir palikėjo kreditorių sutarimui, galimas atsiskaitymas kitomis nei būtų gautos realizavus paveldėtą turtą lėšomis. Tiek pirmasis, tiek antrasis atsiskaitymo su palikėjo kreditoriais būdai toliau atskirai aptartini teisių pusiausvyros užtikrinimo aspektu.

Pirmas prioritetas įpėdinio atsakomybės ribojimas paveldėtu turtu panašus į Vokietijoje taikomą įpėdinio atsakomybės ribojimo sistemą. Tačiau, darbo autorės nuomone, išskyrus pačios atsakomybės ribojimo „paveldėtu turtu“ įvardijimą jokių kitų šiai sistemai būdingų bruožų, kurie, be kita ko, svarbūs ir teisių užtikrinimo požiūriu, Lietuvos teisiniame reguliavime nėra. *Visų pirma*, įstatymų leidėjas nėra numatęs turto valdymo tvarkos iki turto realizavimo procedūrų įgyvendinimo. Nėra aišku ar įpėdinis prieš palikėjo kreditorius atsako už paveldėto turto praradimą, sugadinimą ar vertės sumažėjimą ir ar tokia galima įpėdinio atsakomybė priklauso nuo jo kaltės formos. *Antra*, įstatymų leidėjas nenumato draudimo įpėdiniui disponuoti paveldėtu turtu. Vertinant, jog palikimas pereina įpėdinio nuosavybėn, kurią galima riboti tik įstatymu³¹, įstatyme nesant aiškaus draudimo, kad disponavimas paveldėtu turtu yra draudžiamas, įpėdinis yra laisvas dėl sprendimo turtą perleisti tretiesiems asmenims. Tačiau, akivaizdu, tokia įpėdinio laisvė gali pažeisti palikėjo kreditorių teises. Ypač reikėtų vertinti tai, kad paveldimą turtą gali sudaryti ne tik registruotini, bet ir neregistruotini didelės vertės daiktai kaip, pavyzdžiui, įranga, kolekcijos ir pan. Perleidus šį turtą už mažesnę nei rinkos kainą gali būti neįmanoma įvertinti realios turto vertės tam, kad būtų galima šia verte reikalauti įpėdinio asmeninės atsakomybės. *Trečia*, net ir klausimas dėl įpėdinio asmeninės atsakomybės yra diskutuotinas. Įstatymų leidėjas nėra numatęs, jog dėl tokio palikėjo kreditorių atžvilgiu nesąžiningo įpėdinio elgesio kyla jo asmeninė atsakomybė. Vienintelė ribotos atsakomybės taikymo atveju galima išimtis – įpėdinio asmeninė atsakomybė už neteisingą turto apyrašo sudarymą

³¹ Nuosavybės teises saugo įstatymas (Lietuvos Respublikos Konstitucijos 23 straipsnis). Konstitucinis Teismas yra išaiškinęs, kad nuosavybės teisės ribojimas nėra negalimas, tačiau visais atvejais turi būti laikomasi sąlygų, iš kurių viena – nuosavybės teisės ribojimas tik remiantis įstatymu (Konstitucinio Teismo 2005 m. gegužės 13 d. nutarimas).

(Civilinio kodekso 5.54 straipsnis). Jokių kitų išimčių Civilinio kodekso V knyga nenustato. *Ketvirta*, įstatymų leidėjas nėra numatęs ir specialios paveldimo turto realizavimo tvarkos. Šiuo atveju nereikėtų supainioti Civilinio kodekso 5.55 straipsnyje³² numatyto turto administravimo, kuriam, be kita ko, taikytinos Civilinio kodekso ketvirtosios knygos XIV skyriaus normos. Ar tai reiškia, kad įpėdiniui atsisakant geranoriškai atsiskaityti su palikėjo kreditoriumi, turto realizavimo procedūra visais atvejais turi būti vykdoma pagal priverstinio turto realizavimo tvarką Lietuvos Respublikos Civilinio proceso kodekse (toliau – **Civilinio proceso kodeksas**) nustatyta tvarka? Tokiu atveju natūraliai kyla klausimas, ar mūsų Civilinio proceso kodeksas reglamentuoja tokius specialius atvejus, pavyzdžiui, ar įpareigoja antstolį palikėjo kreditoriaus reikalavimą nukreipti išimtinai tik į paveldėtą turtą, bet ne į kitą įpėdiniui priklausantį asmeninį turtą. Akivaizdu, kad Civilinio proceso kodeksas nėra orientuotas į tokių specialių atvejų reguliavimą. Be to, specialaus reguliavimo tokiais atvejais nėra ir varžytynėse parduodamo turto vertės nustatymo klausimu. Nesant atskirų išimčių (pavyzdžiui, parduodant turtą skolininko pasiūlytam pirkėjui, pačiam palikėjo kreditoriui perimant turtą ir pan.) per pirmąsias varžytynes nepardavus turto, pakartotinėse varžytynėse turtas parduodamas už 60 procentų nustatytos turto kainos (Civilinio proceso kodekso 722 straipsnio 1 dalis). Ar toks bendrųjų taisyklių taikymas yra pateisinamas palikėjo kreditorių atžvilgiu, ypač, vertinant tai, kad jų kreditorinio reikalavimo tenkinimo apimtys priklausys tik nuo vykdomo turto pardavimo sėkmės. *Penkta*, įstatymų leidėjas ne tik nėra numatęs specialios turto realizavimo tvarkos, bet ir apskritai neužtikrina visų palikėjo kreditorių reikalavimų patenkinimo iš paveldėto turto vieningo proceso. Šioje vietoje svarbu tai, kad įpėdinio ribotos atsakomybės atveju palikėjo kreditorių reikalavimų tenkinimo apimtys apsiriboja išimtinai tik paveldėtu turtu, t. y. palikėjo kreditoriai neturi jokių kitų galimybių į kreditorinio reikalavimo patenkinimą kaip tik iš paveldėto turto. Įstatymas, nustatydamas ribotą kreditorių reikalavimų tenkinimo galimybę, kartu turi sudaryti ir vienodas visiems palikėjo kreditoriams sąlygas į proporcingą kreditorinių reikalavimų patenkinimą. Tačiau tokio vieningo proceso, sudarančio sąlygas į palikėjo kreditorių kreditorinių reikalavimų proporcingą patenkinimą iš paveldimo turto, įstatymas nenumato. Vertinant aukščiau jau aptartą palikėjo kreditorių teisę, įpėdiniui atsisakant geranoriškai atsiskaityti su palikėjo kreditoriais, kreiptis dėl priverstinio išieškojimo į antstolį, susiduriama su pačių palikėjo kreditorių teisių pusiausvyros užtikrinimo problema. Antstolis už paveldėto turto pardavimą gautas lėšas paskirstys tik pateiktų vykdomųjų dokumentų pagrindu užvestų

³² Civilinio kodekso 5.55 straipsnis dėl turto administravimo taikomas tais atvejais, kai paveldima individuali (personalinė) įmonė, ūkininko ūkis arba palikėjo skolos gali viršyti palikimo vertę.

vykdomųjų bylų išieškotojams³³, konkrečioms palikėjo kreditoriams. Tuo tarpu asmenims, kurie dėl priverstinio išieškojimo nebus pasikreipę, gautos lėšos nebus paskirstytos. Tai tam tikra prasme reiškia, kad palikėjo kreditorius, siekdamas reikalavimo patenkinimo iš varžytynėse parduodamo turto, yra įpareigotas turėti vykdomąjį dokumentą, kurio pagrindu antstolis galėtų pradėti priverstinio vykdymo procedūras. Šiuo atveju pastebėtina tai, kad ne visi palikėjo kreditoriai palikėjo mirties dieną turi vykdomuosius dokumentus. Pavyzdžiui, palikėjo kreditoriai, turintys reikalavimą palikėjo atžvilgiu, bet nesikreipę į teismą ar palikėjo kreditoriai, pradėję teisinius procesus, tačiau jų palikėjo mirties dieną dar neužbaigę³⁴ ir pan. Koks tuomet yra palikėjo kreditoriaus, palikėjo mirties dieną turinčio vykdomąjį dokumentą ir jo pagrindu pradėjusio priverstinį išieškojimą, ir palikėjo kreditoriaus, siekiančio prisiteisti skolą iš jau procese pakeistos šalies (įpėdinio), ar palikėjo kreditoriaus, turinčio reikalavimo teisę į palikėją, tačiau teisminių procesų dar nepradėjusio, teisių pusiausvyros užtikrinimo santykis? Ar antstolio atliekamas iš varžytynių parduoto turto gautų lėšų paskirstymas tik turto pardavimo momentu dėl priverstinio vykdymo pasikreipusiems palikėjo kreditoriams neapribos kitų palikėjo kreditorių, tai dienai dar neturinčių vykdomųjų dokumentų, teisių? Ypač turint omenyje tai, kad asmeninė įpėdinio atsakomybė negalima, o varžytynėse parduotas turtas gali būti ir vienintelis palikėjo turtas į kurį galėtų būti nukreipiamas išieškojimas. Šešta, nėra atsakyta ir į klausimą, ar įpėdinių daugeto atveju šie turi teisę pasidalinti turta. Turto padalinimas kiekvienam iš įpėdinių tampant bendrasavininkais apsunkina turto pardavimo galimybes (pirkėjai dažniausiai siekia išvengti bendrosios nuosavybės turėjimo su trečiaisiais asmenimis). Galiausiai toks aiškinimas veiktų priešingai tikslo mažinti bendraturčių skaičių ir skatinti asmeninę nuosavybę.

Įdomu tai, kad daugelį problemų dėl atsakomybės paveldėtu turto įgyvendinimo procedūros neaiškumo, kurį sąlygoja teisinio reguliavimo neišsamumas, pastebi ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. Vienoje iš bylų tiesiogiai ir nedviprasmiškai nurodoma, kad įstatymų leidėjas, įtvirtindamas atsakomybę paveldėtu turto, nenustatė specialių taisyklių, skirtų kreditorių interesams apsaugoti (šiuo aspektu pateikiama keletą pavyzdžių: nėra sureguliuota įpėdinio pareiga atsiskaityti su kreditoriais, nėra nustatyta atsiskaitymo su

³³ Antstolis gautas lėšas skirsto Civilinio proceso kodekso nustatyta tvarka. Pagal Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymu patvirtintų Sprendimo vykdymo instrukcijų 27 punktą, antstoliai, vykdančys išieškojimą iš to paties skolininko, gali prisijungti prie išieškojimo iš realizuojamo turto ir lėšų, gautų realizavus šį turta. Antstolių informacinėje sistemoje parengdami patvarkymą dėl prisijungimo prie išieškojimo.

³⁴ Nors pastarųjų palikėjo kreditorių atveju teisminių ginčų pabaigos nebuvimas palikėjo mirties momentu palikėjo kreditoriaus teisių neapriboja (Civilinio proceso kodekso 48 straipsnis nustato ir procesinių teisių perėmimo atvejus). Tačiau bylų nagrinėjimas teismuose gali tęstis pakankamai ilgą laiką tarpą.

kreditoriais tvarka, terminai ir pan.). Tačiau toje pačioje byloje teismas nurodo, kad teisinio reguliavimo išsamumas, detalumas priklauso nuo įstatymų leidėjo apsisprendimo (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. lapkričio 22 d. nutartis). Vien tai, kad nagrinėjamu atveju yra toks įstatymų leidėjo apsisprendimas, ir tai, kad, kaip nurodoma byloje, teisinio reguliavimo spragos gali būti užpildytos aiškinant teisę, pasitelkiant įstatymo arba teisės analogiją, nereiškia, kad tokiu apsisprendimu nėra pažeidžiamos šių teisinių santykių subjektų teisės. Priešingai, darbo autorės nuomone, toks įstatymų leidėjo pasyvus elgesys, kuris, be kita ko, gali būti nulemtas ir šio darbo pradžioje minėto mokslinių tyrimų šioje srityje nebuvimo, yra kritikuotinas, nes, visų pirma, pakerta pasitikėjimą įstatymų leidyba, o kartu su tuo ir galimu teisingumo vykdymu (įstatymų leidėjo spragos neretai skirtingose bylose taisomos galutinio rezultato prasme toje pačioje ar panašioje padėtyje esančius asmenis pastatant į skirtingas teises padėtis).

Antrasis alternatyvus pirmajam įpėdinio atsakomybės ribojimas paveldėto turto verte panašus į Prancūzijoje taikomą įpėdinio atsakomybės ribojimo sistemą. Tačiau, čia, skirtingai nei pirmuoju atveju, kuriame atsakomybė paveldėtu turtu kaip kategorija *expressis verbis* įtvirtinta Civiliniame kodekse, atsakomybė paveldėto turto verte nei tiesiogiai įtvirtinta, nei pats Civilinis kodeksas netiesiogiai sudaro prielaidas tokiai atsakomybei veikti užtikrinant balansą tarp palikėjo kreditorių, įpėdinio ir jo kreditorių teisių. Nors Lietuvos Aukščiausias Teismas nurodė, kad turto vertei nustatyti aktuali palikimo atsiradimo momentu buvusi paveldėto turto vertė ir išaiškino suinteresuotos šalies teisę ginčyti turto vertę įrodinėjant, kad po palikimo atsiradimo turtas buvo pagerintas arba pablogintas (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. lapkričio 22 d. nutartis), tačiau galutinai neatsakė į kitus klausimus, kurių nesprenžia ir Civilinis kodeksas. *Visų pirma*, nėra aiškaus teisinio reguliavimo dėl turto vertės nustatymo. Nors Lietuvos Aukščiausiasis Teismas siekė į šį klausimą atsakyti, nurodydamas, kad turto vertės nurodymas turto apyrašė ir (ar) paveldėjimo teisės liudijime savaime nereiškia realios paveldėto turto vertės (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. lapkričio 22 d. nutartis), tačiau nenurodė, kam tenka pareiga nustatyti šią vertę ir kam tenka šios pareigos įvykdymo išlaidos, ypač, vertinant tai, kad šios išlaidos gali būti pakankamai didelės. Laikant, kad turto vertės nustatymas įpėdinio pareiga, objektyviai kyla klausimas ar įpėdinis gali turto vertės nustatymo išlaidas išskaičiuoti iš paveldėto turto vertės. Apskritai, tai susiję ne tik su turto vertės nustatymo klausimu, bet ir su visomis kitomis turto pardavimo išlaidomis.³⁵ *Antra*,

³⁵ Kaip viena pavyzdinių šiuo klausimu bylų atskirai išskirtina Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. lapkričio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-464-219/2018. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, atsižvelgdamas į valstybės paveldėjimo pagal įstatymą specifiką (valstybė, paveldėdama pagal įstatymą,

nėra aiškus reguliavimo kam tenka rizika dėl kainų rinkoje pokyčių. Pavyzdžiui, ar turto pardavimo kainai esant didesnei nei palikimo atsiradimo momentu buvusi turto vertė visas skirtumas atitenka įpėdiniui ir ar šiam įpėdiniui lygiai taip pat tenka rizika dėl kainų skirtumo mažesnei vertei, kai turtas dėl pokyčių rinkoje parduodamas mažesne nei palikimo atsiradimo momentu buvusi turto vertė. *Trečia*, nėra aiškaus reguliavimo per kokį laikotarpį įpėdinis privalo atsiskaityti su kreditoriais. Nors ribotos įpėdinio atsakomybės paveldėto turto vertė, atrodytų, esant bet kokiam ginčui dėl šalių prioritetas būtų teikiamas atsakomybės ribojimui paveldėtu turtu, tai nebūtų problemos išsprendimo būdas. Tokiu atveju vėl grįžtume prie šioje dalyje jau aptarto teisinio reguliavimo nepakankamumo, kai įpėdinio atsakomybė ribojama paveldėtu turtu. *Ketvirta*, nėra aiškios įstatymų leidėjo pozicijos dėl galimos įpėdinio asmeninės atsakomybės, pavyzdžiui, šiam turtą perleidžiant ir negalint nustatyti tikrosios perleisto paveldėto turto vertės. *Penkta*, kadangi pagal bendrąją taisyklę įpėdinio atsakomybė ribojama paveldėtu turtu, nėra aišku, ar šalims susitarus dėl atsakomybės paveldėto turto vertė ir vėliau kilus ginčui galimas grįžimas prie atsakomybės ribojimo paveldėtu turtu. *Šešta*, įpėdinio daugeto atveju kyla klausimas ar visų įpėdinių atsakomybės ribos privalo būti vienodos. Galbūt, vienas iš įpėdinių gali atsakyti paveldėtu turtu, o visi likę – paveldėto turto vertė.

Galiausiai, darbo autorė pastebi, kad tiek ribotos atsakomybės atveju atsakant paveldėtu turtu, tiek paveldėto turto vertė, nėra išsprendžiamas įpėdinio atsakomybės prieš palikėjo kreditorius, kurie kreditorinius reikalavimus pareiškė tik atnaujinę terminą per 3 metų laikotarpį nuo palikimo atsiradimo momento. Kokios įpėdinio atsakomybės ribos yra tuomet – ar bendroji taisyklė atsakyti paveldėtu turtu keičiasi į taisyklę atsakyti turto vertė?

Taigi, kaip matyti, klausimų ribotos įpėdinio atsakomybės atveju yra daugiau nei atsakymų. Toks teisinio reguliavimo neapibrėžtumas, paliekant kiekvieną atvejį spręsti *ad hoc*, natūraliai negali užtikrinti palikėjo kreditorių, įpėdinio, o kartu su tuo ir jo paties kreditorių teisių.

negali atsisakyti priimti palikimo, paveldėjimas pagal įstatymą valstybei sukelia papildomų prievolių atsiradimą, kurios susijusios su palikėjo kreditorių reikalavimų patenkinimu ir valstybės paveldėto turto administravimu), nurodė, kad CK 5.62 straipsnio 3 dalyje įtvirtinta valstybės atsakomybės už palikėjo skolas ribojimo taisyklė taikytina visų jos prievolių, atsiradusių priėmus palikimą, atžvilgiu. Dėl nurodytos priežasties, teismas nurodė, kad antstolis, spręsdamas iš valstybės paveldėto turto, kuriam nustatyta hipoteka, pardavimo išieškotų lėšų paskirstymo klausimą, turėjo dar prieš išieškotų lėšų (kurios skirtos vykdymo ir su juo susijusių išlaidų bei visų reikalavimų pagal vykdomuosius dokumentus patenkinimui) paskirstymą patenkinti valstybės įmonės Turto banko prašymą atlyginti turėtas su valstybės paveldėto turto priėmimu susijusias išlaidas.

3. ĮPĖDINIŲ DAUGETO ATSAKOMYBĖ PRIEŠ PALIKĖJO KREDITORIUS. AR ATsirandantys paveldėjimo teisiniai santykiai nesuteikia daugiau teisių palikėjo kreditoriams?

Aukščiau aptarti ribotos ir neribotos įpėdinio atsakomybės atvejai santykyje su palikėjo kreditorių, paties įpėdinio ir jo kreditorių teisių užtikrinimu apžvelgti aspektu, kai tai susiję su tais atvejais, kai įpėdinis yra vienas, t. y. kai visas paveldimas turtas pereina vienam konkrečiam asmeniui, kurį atsakomybės prasme po palikimo priėmimo saisto įstatyme numatytos teisės ir pareigos palikėjo kreditoriams. Tačiau negalima neatsižvelgti į tai, kad dažnai palikimą priima ne vienas, o keli ar daugiau asmenų, kuriems palikimo priėmimo atveju visas paveldimas turtas, įskaitant pareigas ir įsipareigojimus, pereina bendrai. Civilinio kodekso 5.68 straipsnis numato, kad esant daugiau nei vienam įpėdiniui, jeigu testamentu nepriskirta kitaip, paveldėtas turtas tampa visų įpėdinių bendrąja daline nuosavybe. Civilinio kodekso 5.70 straipsnis nustato ir turto pasidalinimo būdus. Pastarieji straipsniai dėl bendrosios dalinės nuosavybės ir turto pasidalinimo būdų aktualūs paveldimą turtą sudarančio aktyvo dalinimo procese. Kiti su palikėjo pareigų perėjimo įpėdiniams klausimai reglamentuoti atskiruose straipsniuose.

Palikėjo pareigų tretiesiems asmenims (palikėjo kreditoriams) perėjimas keliems ar daugiau įpėdinių reiškia, kad buvusioje tarp palikėjo ir trečiųjų asmenų prievolėje paveldėjimo teisės pagrindu vieną palikėją pakeičia skolininkų daugetas. Civilinio kodekso 6.5 straipsnis nustato, kad kai prievolėje yra daugiau nei vienas skolininkas, kiekvienas iš prievolėje esančių skolininkų prievolę vykdo lygiomis dalimis (pagal dalinių prievolių taisykles). Tačiau nurodytas straipsnis įstatymų leidėjui (o taip pat ir šalims, bet pastarasis atvejis darbe nebus aptariamas) kartu suteikia teisę tokius atvejus sureguliuoti kitaip. Toliau darbe bus aptariama kokia yra po paveldėjimo teisinių santykių atsiradusių skolininkų daugeto padėtis, jų atsakomybės forma ir šios atsakomybės ribos. Analizuojant šiuos klausimus bus siekiama atsakyti, ar po paveldėjimo teisinių santykių prievolėje atsirandantis skolininkų daugetas nesuteikia daugiau teisių palikėjo kreditoriams ir, jeigu taip, kaip toks teisių suteikimas vertintinas palikėjo ir jo kreditorių teisių užtikrinimo bei pusiausvyros požiūriu.

3.1. Įpėdinių padėtis esant neribotai atsakomybei prieš palikėjo kreditorius

Civilinio kodekso 5.52 straipsnis, nustatantis neribotą įpėdinio atsakomybę prieš palikėjo kreditorius tais atvejais, kai palikimas priimamas pradėjus turtą faktiškai valdyti

ar padavus pareiškimą notarui, kartu nurodo jog šiais palikimo priėmimo būdais palikimą priėmus daugiau nei vienam įpėdiniui, jų atsakomybė palikėjo kreditorių atžvilgiu tampa solidari. Pasyvusis solidarumas įpėdinių daugetui reiškia, jog kiekvienas iš įpėdinių prieš palikėjo kreditorių yra atsakingi visa prievolės apimtimi iki tol, kol prievolė bet kurio iš jų atskirai ar visiems kartu bus įvykdyta tinkamai (Civilinio kodekso 6.6 straipsnio 6 dalis). Tai reiškia, kad ir pats palikėjo kreditorius reikalavimo teisę dėl visos prievolės įvykdymo turi kiekvieno iš įpėdinio atžvilgiu, neatsižvelgiant į tai, kad už tokios prievolės įvykdymą atsakingi visi įpėdiniai bendrai. Ši bendra atsakomybė įpėdiniams bus reikšminga tik ateityje sprendžiant dėl jų tarpusavio atgręžtinių reikalavimų vienas kito atžvilgiu įgyvendinimo (Civilinio kodekso 6.9 straipsnis).

Prieš vertinant įstatymų leidėjo poziciją įtvirtinti solidariąją įpėdinių pareigą palikėjo kreditorių atžvilgiu ir tokio pasirinkimo pasekmes įpėdinio ir jo paties kreditorių atžvilgiu, tikslinga pirmiausia apžvelgti darbe aptariamų valstybių reguliavimą šiuo klausimu.

Vokietijoje, kaip ir Lietuvoje, esant įpėdinių daugetui palikimas tampa bendrąja įpėdinių nuosavybe (Vokietijos Civilinio kodekso 2032 straipsnis). Nors disponavimo teisė atskirais palikimą sudarančiais objektais įpėdiniui nesuteikta, kiekvienas iš įpėdinių turi teisę disponuoti idealia jam priklausančia palikimo dalimi (Vokietijos Civilinio kodekso 2033 straipsnis). Visas paveldimas turtas iki padalinimo valdomas bendru įpėdinių sutarimu, realiomis palikimą sudarančio turto dalimis įpėdiniai taip pat gali disponuoti tik bendru sutarimu (Vokietijos Civilinio kodekso 2040 straipsnis). Nesant įstatyme numatytų atskirų ribojimų, kiekvienas iš įpėdinių turi reikalavimo teisę dėl palikimo atidalijimo. Įpėdinių atsakomybės prieš palikėjo kreditorius klausimai reglamentuoti Vokietijos Civilinio kodekso 2058 - 2063 straipsniuose. Pagal bendrąją taisyklę įpėdiniai už palikėjo skolas atsako solidariai. Tačiau įpėdinių atsakomybės ribos iki turto padalijimo ir po turto padalijimo skiriasi. Iki turto padalijimo kiekvienas įpėdinis turi teisę atsisakyti vykdyti palikėjo kreditoriaus reikalavimą iš asmeninio turto, išskyrus jo dalį palikime. Jeigu įpėdinis turi neribotą atsakomybę prieš palikėjo kreditorių, jis negali atsisakyti tenkinti kreditoriaus reikalavimo asmeniniu turtu, tačiau tik tiek, kiek reikalavimo teisė atitinka jo paveldėtą dalį palikime (Vokietijos Civilinio kodekso 2059 straipsnio 1 dalis). Pavyzdžiui, jeigu įpėdinis paveldi $\frac{1}{2}$ turto, šia kreditorinio reikalavimo dalimi palikėjo kreditorius turi reikalavimo teisę į asmeninį įpėdinio turtą (Einführung ins Teil 6: Die Erbengemeinschaft...). Bet kuriuo atveju palikėjo kreditorius turi teisę reikalavimą nukreipti į dar neatidalintą paveldimą turtą (Vokietijos Civilinio kodekso 2059 straipsnio 2

dalis). Jeigu paveldimas turtas padalijamas neatsiskaičius su visais kreditoriais, įpėdinių padėtis prastėja. Tokiu atveju įpėdinis už palikėjo skolas atsako visu savo turtu. Vokietijos Civilinio kodekso 2060 straipsnyje atskirai išskirti atvejai, kai po turto padalinimo įpėdinis, nors ir atsako asmeniniu turtu, tačiau tik paveldėto turto procentine dalimi, pavyzdžiui, kai palikėjo kreditorius nepareiškė kreditorinio reikalavimo per laikotarpį, kai buvo taikoma vieša kreditorinių reikalavimų pareiškimo procedūra, kai kreditorius pareiškia kreditorinį reikalavimą per penkerius metus (su išimtimis) nuo palikimo įpėdiniui perdavimo, jeigu nebuvo taikoma viešo kreditorinių reikalavimų pareiškimo procedūra ir pan. Dėl nurodytos priežasties Vokietijos teisės praktikai rekomenduoja paveldėtą turtą dalintis tik tuomet, kai įsipareigojimai palikėjo kreditoriams bus visiškai įvykdyti. Jeigu dėl įsipareigojimų įvykdymo įpėdiniai nėra visiškai tikri, rekomenduotina pasinaudoti viešo paskelbimo procedūra, kadangi tai vienintelis būdas įpėdiniui po turto padalinimo turėti ne solidariąją, bet dalinę atsakomybę palikėjo kreditorių atžvilgiu (Haftung des Miterben für Nachlassverbindlichkeiten...). Tačiau, nesigilinant į Vokietijoje taikomas išimtis, pagal bendrąją taisyklę neribotos įpėdinių atsakomybės atveju įpėdiniai prieš palikėjo kreditorius atsako solidariai. Čia solidariosios atsakomybės nustatymas pateisinamas tikslu apsaugoti palikėjo kreditorius tam, kad šie neatsidurtų blogesnėje padėtyje nei buvo iki palikėjo mirties (iki palikėjo mirties kreditoriai turėjo vieną skolininką – palikėją) (Nachlassverbindlichkeiten: die gesammelten Fakten zur...).

Prancūzijoje paveldimo turto valdymo ir padalinimo klausimus reglamentuoja Prancūzijos Civilinio kodekso 815-2 – 892 straipsniai. Mirus palikėjui įpėdiniai tampa paveldimo turto bendraturčiais. Sprendimai dėl disponavimo paveldėtu turtu turi būti priimami vienbalsiai. Tačiau kitus, su turto administravimo klausimais susijusius sprendimus, gali priimti ir įpėdiniai, turintys ne mažiau kaip 2/3 teisių į bendrą paveldėtą turtą. Kaip ir Prancūzijoje, bet kuris įpėdinis turi reikalavimo teisę dėl turto padalinimo, be to, tokia pati turto padalinimo reikalavimo teisė suteikta ir paties įpėdinio kreditoriui (Prancūzijos Civilinio kodekso 815-17 straipsnis). Prancūzijoje, skirtingai nei Vokietijoje, kartu su turto padalinimu padalinama ir pėdinių prievolė palikėjo kreditoriams. Kitaip tariant, jų prievolė palikėjo kreditorių atžvilgiu tampa daline (Prancūzijos Civilinio kodekso 873 straipsnis). Tačiau yra ir tam tikrų išimčių. Pavyzdžiui, susijusių su hipoteka užtikrintomis prievolėmis ir pan. (Prancūzijos Civilinio kodekso 875, 876 straipsniai). Atskirai išskirtinas Prancūzijos Civilinio kodekso 878 straipsnis, siekiantis suderinti palikėjo kreditorių bei įpėdinio asmeninių kreditorių teises į kreditorinių reikalavimų patenkinimą. Pagal šį straipsnį, palikėjo kreditoriai turi teisę prašyti, kad jiems būtų suteikta

pirmenybė į kreditorinio reikalavimo patenkinimą iš paveldimo turto prieš paties įpėdinio asmeninius kreditorius. Analogiška teisė suteikiama ir įpėdinio kreditoriams, kurie turi teisę reikalauti suteikti pirmenybę į kreditorinio reikalavimo patenkinimą iš įpėdinių turto. Su tam tikrais šių teisių įgyvendinimo ribojimais.

Lietuvoje, kaip jau minėta, įtvirtinta įpėdinių pareigos palikėjo atžvilgiu solidarumo prezumpcija. Akivaizdu, solidarumo principo veikimo esmė „vienas už visus, visi už vieną“ sunkina prievolės šalies – skolininko – teisinę padėtį (Mikelėnas V., (2002), p.131). Pareigingas ir mokus įpėdinis, įvykdęs išsipareigojimus palikėjo kreditoriui, galutiniame rezultate, nepriklausomai nuo kitų bendraskolių įpėdinių pareigos atsakyti palikėjo kreditoriui, gali likti atsakingu už visos prievolės įvykdymą. Tokia situacija galima tais atvejais, kai Civiliniame kodekse įtvirtinta atgręžtinių reikalavimų teisė bus galima įgyvendinti tik teoriškai, t. y. kai likę bendraskoliai bus nemokūs ir neturės turto į kurį galėtų būti nukreipiami atgręžtiniai reikalavimai. Dėl nurodytos priežasties kyla teisių pusiausvyros užtikrinimo klausimas – ar tikrai įstatyme įtvirtinta solidarioji įpėdinių pareiga palikėjo kreditoriaus atžvilgiu yra pateisinamas palikėjo ir jo paties kreditorių teisių užtikrinimo požiūriu.

Teisės doktrinoje nurodoma, kad solidariosios prievolės įtvirtinimas įstatyme gali būti aiškinamas keliais motyvais (Mikelėnas V., (2002), p. 131-132). *Visų pirma*, solidariosios prievolės nustatymu gali būti siekiama apsaugoti konkretaus asmens interesą. *Antra*, solidarioji prievolė gali būti nustatyta atsižvelgiant į jos esmę bei prigimtį. *Trečia*, pasyvusis solidarumas gali būti nustatytas ir kaip tam tikra sankcija už neteisėtus veiksmus. Pastarasis atvejis nagrinėjamos temos kontekste nėra aktualus, todėl nebus aptariamas. Pirmieji du argumentai aptartini plačiau.

Visų pirma, įstatymų leidėjo diskrecija įtvirtinti pasyvųjį solidarumą gali būti pateisinama palikėjo kreditoriaus teisių užtikrinimo požiūriu. Jau minėta, Vokietijoje solidariosios įpėdinių pareigos įtvirtinimas įstatyme paaiškinamas palikėjo kreditoriaus statuso išlaikymo poreikiu. Prieš palikėjui mirštant kreditorius turėjo vieną reikalavimą vieno konkretaus asmens (palikėjo) atžvilgiu, dėl nurodytos priežasties tokia padėtis turėtų būti išlaikoma ir po palikėjo mirties. Viena vertus, su tokiu aiškinimu galima sutikti. Kita vertus, kyla klausimas, kodėl tokios palikėjo kreditoriaus teisinės padėties nesiekiama išlaikyti solidarios prievolės paveldėjimo atveju (t. y. prievolės už kurios įvykdymą palikėjas buvo solidariai atsakingas su trečiaisiais asmenimis). Civilinio kodekso 6.10 straipsnio 1 dalis nurodo, kad jeigu įstatymai ar sutartis nenustato kitaip, solidarioji pareiga po vieno iš skolininkų mirties padalinama įpėdiniams, išskyrus atvejus, kai prievolė yra

nedali. Taigi įstatymų leidėjas yra numatęs skirtingą kreditoriaus teisių apsaugą tais atvejais, kai paveldima solidari prievolė (solidari prievolė pirmiausia padalinama ir tik atidalinta prievolė paveldima už kurios įvykdymą toje dalyje solidariai atsakingais lieka įpėdiniai), ir tais atvejais, kai paveldima asmeninė prievolė (tokia prievolė nedalinama, už visos jos įvykdymą solidariai atsakingais tampa įpėdiniai). Dalinai būtų galima sutikti, jog toks skirtingas reguliavimas yra pateisinamas ryšium su po paveldėjimo teisinių santykių atsirandančiu solidarumu atsakomybės prasme tarp pačių įpėdinių (t. y. palikėjo kreditorius turėjo solidarų reikalavimą į palikėją ir trečiuosius asmenis, po paveldėjimo turės taip pat solidarią reikalavimo teisę įpėdiniams atidalintos prievolės dalyje), tačiau palikėjo solidari prievolė dalijama ir tais atvejais, kai įpėdinis yra tik vienas (o pastaruoju atveju, įpėdiniui esant tik vienam, solidarumo toje atidalintoje prievolės dalyje nebeliks, už jos įvykdymą bus atsakingas vienas asmuo (įpėdinis)). Tokiu atveju, priešingai, palikėjo kreditoriaus teisės gali būti labiau apribotos, ypač, jei įpėdinis bus nemokus, o už likusią atidalintą buvusią solidaria prievolę atsakingas asmuo bus mokus. Palikėjo kreditorius praras galimybę tenkinti savo reikalavimą atidalinto reikalavimo dalyje.

Antra, solidarioji prievolė gali būti nustatyta atsižvelgiant į jos esmę bei prigimtį. Šioje vietoje tampa aktualūs pirmojoje dalyje aptarti universalūs, vienkartinio ir bendro palikėjo teisių ir pareigų perėjimo įpėdiniams principai. Šių principų veikimo pagrindu palikėjo turtas ir įsipareigojimai kreditoriams įpėdiniams pereina kaip visuma, sudaranti paveldimo turto masę (t. y. palikimas tarsi vieno bendro objekto fikcija). Tačiau neatsižvelgiant į paveldimą turtą kaip visumą, ši visuma po palikimo priėmimo dalinama proporcingai kiekvieno įpėdinio daliai palikime. Nėra aišku, kodėl įstatymų leidėjas dalindamas paveldimą turtą kaip visumą iš visumos atskirai išskiria įsipareigojimus palikėjo kreditoriams už kurių įvykdymą vėliau solidariai atsakingais lieka įpėdiniai. Ir šio aiškinimo nepaneigia įpėdinio atgręžtinio reikalavimo teisė po prievolės palikėjo kreditoriui įvykdymo, kadangi šiuo atveju kalbama apie palikėjo kreditorių ir įpėdinių, bet ne pačių įpėdinių tarpusavio teisinius santykius. Dėl nurodytos priežasties, pritartina kai kurių autorių nuomonei, jog po paveldimo turto padalijimo atsirandanti dalinė nuosavybė turėtų suponuoti ir bendrą dalinę prievolę (Bublienė, Čaplinkšienė, 2011, p. 24).

Būtina pastebėti, jog solidari atsakomybė neribotos įpėdinių atsakomybės atveju nėra Lietuvos įstatymų leidėjo pasirinktas unikalus šių santykių reglamentavimas. Tokia atsakomybės forma taip pat pasirinkta ir Vokietijoje. Tačiau, darbo autorės nuomone, tokį reguliavimą vertinant palikėjo kreditorių ir įpėdinio teisių užtikrinimo požiūriu, svarbi tampa ne tik pati atsakomybės nustatymo forma – solidari ar dalinė – bet ir kiti svertai tokio

reguliavimo atsvarai. Skirtingai nei Lietuvoje, Vokietijoje įstatymų leidėjas, sustiprindamas palikėjo kreditorių teisinę padėtį, kartu nustatė ir tam tikrus šios atsakomybės įgyvendinimo saugiklius įpėdinio teisių užtikrinimo požiūriu. Pavyzdžiui, nustatytas skirtingas atsakomybės reglamentavimas iki ir po turto padalijimo (iki turto padalijimo įpėdinis už palikėjo skolas neatsako asmeniniu turtu arba tik dalinai atsižvelgiant į jo dalį palikime), numatyta galimybė net ir po turto padalijimo išlaikyti dalinę atsakomybę įstatyme numatytais atvejais (pavyzdžiui, kai kreditorius per viešą reikalavimų paskelbimą procedūrą nepareiškė savo reikalavimo ir pan.). Tuo tarpu toks reguliavimas, koks šiai dienai yra Lietuvoje, be jokių įpėdinio teisių garantijų nustatant absoliučią neribotą solidarią atsakomybę, nenustatant jokių šios solidarios atsakomybės išimčių, neproporcingai apriboja įpėdinių teises. Nors, viena vertus, įpėdinis turi pasirinkimo teisę pasirinkdamas palikimo priėmimo būdą apriboti savo atsakomybę. Kita vertus, reikia nepamiršti, kad su įpėdinio padėtimi glaudžiai susiję ir šio asmens asmeniniai kreditoriai, kuriems, skirtingai nei užsienio valstybių reguliavimo atveju, įstatymų leidėjas jokių teisių paveldėjimo procese nėra suteikęs. Tai reiškia, jog paveldėjimo teisiniuose santykiuose esančio įpėdinio padėtis tiesiogiai gali sąlygoti įpėdinio asmeninių kreditorių teisių pažeidimą, sumažinant šių asmenų teises į reikalavimo tenkinimo apimtį ir paliekant be jokių galimų teisių gynimo būdų.

3.2. Įpėdinių padėtis esant ribotai atsakomybei prieš palikėjo kreditorius

Skirtingai nei aukščiau aptartu atveju, įpėdinių daugeto padėtis esant ribotai įpėdinių atsakomybei palikėjo kreditoriaus atžvilgiu tiesiogiai nėra reglamentuota (su tam tikromis išlygomis apie kurias plačiau bus kalbama toliau šio darbo dalyje). Civilinio kodekso 5.53 straipsnis, nustatantis ribotą įpėdinių atsakomybę palikimo priėmimo pagal turto apyrašą atveju, tik nurodo prezumpciją, pagal kurią, vienam iš įpėdinių priėmus palikimą pagal turto apyrašą, visi likę įpėdiniai taip pat laikomi palikimą priėmusiais pagal apyrašą. Tačiau šis straipsnis įpėdinių solidariosios atsakomybės *expressis verbis* neįtvirtina.

Nesant Civilinio kodekso 5.53 straipsnyje aiškaus atsakymo dėl įpėdinių prievolės solidarumo, į šį pakankamai svarbų įpėdinio teisinės padėties požiūriu klausimą tenka atsakyti teismams. Neatliekant didesnių tyrimų, kokia šiuo klausimu praktika yra susiformavusi arba kuri iš pozicijų yra dominuojanti Lietuvoje, darbo autorė tik pastebi, kad vertinimų yra įvairių.

Vienose iš bylų ribotos įpėdinių atsakomybės atveju įpėdinių atsakomybė pripažįstama daline. Šiuo atveju reikėtų pastebėti, kad toks aiškinimas nėra tik ankstesnės praktikos³⁶ rezultatas. Lietuvos apeliacinis teismas 2016 m. gruodžio 7 d. nutartyje civilinėje byloje Nr. e2A-641-370/2016 aiškindamas Civilinio kodekso 5.53 straipsnio taikymo galimybes įpėdinių prievolės solidarumui ar dalumui nustatyti, nurodė, kad pats straipsnis nenumato, kaip įpėdiniai atsako už palikėjo skolas, o tik apibrėžia atsakomybės paveldėtu turtu ribas. Dėl nurodytos priežasties teismas byloje remdamasis bendrąja Civilinio kodekso 6.6 straipsnio nuostata, pagal kurią, solidarioji skolininkų prievolė nepreziumuojama (tokia atsakomybė gali kilti tik įstatymų ar šalių susitarimu numatytais atvejais), išaiškino, kad solidarioji atsakomybė už palikėjo skolas įpėdiniais atsiranda tik tuomet, kai palikimas yra priimamas CK 5.52 straipsnio nustatytais būdais, t. y. kai įpėdiniai priima palikimą turto valdymo perėmimu arba paduoda pareiškimą notarui. Palikimą priėmus pagal turto apyrašą, nesant aiškios įstatymų leidėjo pozicijos dėl prievolės solidarumo, įpėdinių atsakomybė, teismo vertinimu, laikytina daline. Tokios pat pozicijos dėl įpėdinių prievolės dalumo laikėsi ir Kauno apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija 2017 m. sausio 3 d. nutartyje civilinėje byloje Nr. 2A-209-480/2017. Kauno apygardos teismas be aukščiau nurodyto argumento, pažymėjo ir tai, kad analogija pagal Civilinio kodekso 5.52 straipsnio 1 dalį ribotos įpėdinių atsakomybės atveju negalima. Solidarios atsakomybės už palikėjo skolas palikimą priėmus pagal apyrašą taikymas, teismo vertinimu, pažeistų tiek kreditoriaus, tiek skolininkų teises bei prieštarautų teisingumo ir protingumo principams. Šios dvi bylos nėra pavieniai atvejai³⁷ praktikoje.

Kita teismų praktikos pusė pateikia priešingą vertinimą – neatsižvelgiant į įpėdinių atsakomybės ribas (neribota, paveldėtu turtu ar verte), visais atvejais įpėdiniai atsako solidariai. Tokį aiškinimą pateikia ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas paskutinėje šiuo klausimu priimtoje 2019 m. birželio 13 d. nutartyje civilinėje byloje Nr. e3K-3-209-916/2019. Šioje byloje teismas taip pat pripažino, kad Civilinio kodekso 5.53 straipsnis nenustato kaip įpėdiniai atsako už palikėjo skolas – solidariai ar subsidiariai, o tik apibrėžia atsakomybės paveldėtu turtu ribas. Tačiau, skirtingai nei aukščiau aptartų bylų atveju,

³⁶ Pavyzdžiui, jau minėtoje Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. kovo 14 d. nutartyje civilinėje byloje Nr. 3K-3-108/2011 ribota įpėdinių atsakomybė palikėjo kreditoriaus atžvilgiu pripažinta daline. Toks aiškinimas pagrįstas Civilinio kodekso 6.10 straipsnio 1 dalimi, pagal kurią, solidarioji pareiga po skolininko mirties padalijama jo įpėdiniais pagal Civilinio kodekso V knygoje nustatytas taisykles. Tačiau sutiktina su šią nutartį kritikavusių teisės atstovų nuomone, kad šio straipsnio taikymas negali būti pagrindu dalinei įpėdinių atsakomybei pripažinti (Bublienė, Čaplinskienė, 2011, p. 25).

³⁷ Pavyzdžiui, dalinė įpėdinių prievolė ribotos atsakomybės atveju taip pat pripažinta ir Kauno apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2017 m. lapkričio 21 d. nutartyje civilinėje byloje Nr. e2A-2129-343/2017.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nurodo, kad Civilinio kodekso 5.52 straipsnis laikytinas norma, įtvirtinančia bendrąją taisyklę, kad jei yra keletas įpėdinių, jie už palikėjo skolas atsako solidariai. Toks aiškinimas, teismo vertinimu, ir su tuo negalima nesutikti, nes tą sąlygoja pati solidarumo principo esmė, leidžia apginti mirusiojo kreditorių interesus. Priešingu atveju kreditoriai atsidurtų blogesnėje padėtyje, nei buvo iki palikėjo mirties.

Atskirai darbo autorė pastebi, kad Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. gegužės 15 d. apžvalgoje byloje dėl paveldėjimo Nr. AC-47-1 dėmesio šiai nevienareikšmei praktikai nėra skiriama. Priešingai, apžvalgoje pateikiama nuoroda į Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. kovo 28 d. nutartį civilinėje byloje Nr. 3K-3-135/2011 tarsi parodant aiškia poziciją dėl įpėdinių prievolės solidarumo.³⁸ Nors Lietuvos Aukščiausiojo Teismo rengiamos apžvalgos nėra privalomos, tačiau tai viena iš priemonių plėtoti ir užtikrinti vienodą teisės aiškinimą bei taikymą (Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 23 straipsnio 4 dalis). Galbūt, tokiu būdu buvo siekiama nesivieliant į vienos ar kitos pozicijos argumentus pateikti konkrečią teisinio reglamentavimo aiškinimo kryptį? Neatsižvelgiant į tokį Lietuvos Aukščiausiojo Teismo pasirinkimą, tai, kad praktikoje šiuo klausimu problemų kyla, matyti iš aukščiau aptartų skirtingą teisės aiškinimo rezultatą pateikiančių nutarčių. Dėl nurodytos priežasties, darbo autorės nuomone, apie tai plačiau pasisakyti būtina, ypač atsižvelgiant į tai, kad vienos ar kitos pozicijos palaikymo ir pritaikymo konkrečioje byloje atveju reikšmingai skiriasi ir įpėdinių teisinė padėtis palikėjo kreditoriaus atžvilgiu.

Darbo autorės nuomone, vienas esminių momentų, atsakant į klausimą dėl prievolės solidarumo ar jos dalumo ribotos įpėdinių atsakomybės atveju, yra palikimo priėmimo pagal apyrašą ryšys su kitais palikimo priėmimo būdais. Atsižvelgiant į tai, kad solidarioji prievolė nepreziumuojama, jos pripažinimas galimas tik įstatyme numatytais atvejais, pirmiausia turi būti atsakoma į klausimą, ar Civilinio kodekso 5.52 straipsnio 1 dalis apskirtai gali būti taikytina palikimo priėmimo pagal apyrašą atveju. Teismai, pripažindami įpėdinių prievolės solidarumą, nurodo, kad Civilinio kodekso 5.52 straipsnio 1 dalis laikytina norma, įtvirtinančia bendrąją taisyklę. Tačiau šioje normoje minimi tik du palikimo priėmimo būdai – palikimo priėmimas pradėjus faktiškai valdyti turtą ir palikimo priėmimas padavus pareiškimą notarui. Taigi aiškios nuorodos į palikimo priėmimą pagal turto apyrašą straipsnio 1 dalyje nėra. Kita vertus, teisės atstovų nuomone, palikimo

³⁸ Primintina, kad dar tų pačių metų kovo 14 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus nutartyje civilinėje byloje Nr. 3K-3-108/2011 ribota įpėdinių atsakomybė palikėjo kreditoriaus atžvilgiu buvo pripažinta daline.

priėmimas paduodant pareiškima notaru apima palikimo priėmimo pagal turto apyrašą atvejį, kadangi palikimo priėmimas pagal apyrašą yra viena iš palikimo priėmimo paduodant pareiškima notaru formų (Kamarauskienė et al., 2018, p. 276). Kitaip tariant, palikimo priėmimas pagal apyrašą nelaikytinas savarankišku trečiuoju palikimo priėmimo būdu. Tačiau šiuo klausimu būta ir priešingų nuomonių, pripažįstančių palikimo priėmimą pagal apyrašą savarankišku palikimo priėmimo būdu, bet ne palikimo priėmimo paduodant pareiškima notaru viena iš formų.³⁹ Darbo autorės nuomone, toks pozicijų skirtumas galimai atsirado dėl 2011 m. įvykusių Civilinio kodekso pakeitimų.⁴⁰ Iki 2011 m. pakeitimų įpėdinis dėl palikimo priėmimo pagal apyrašą turėjo kreiptis į palikimo atsiradimo vietos apylinkės teismą. Taigi buvo galimi trys palikimo priėmimo būdai: i) palikimo priėmimas pradėjus faktiškai valdyti turtą; ii) palikimo priėmimas paduodant pareiškima notaru; iii) palikimo priėmimas pagal apyrašą dėl jo sudarymo kreipiantis į palikimo atsiradimo vietos apylinkės teismą. Po pakeitimų, palikimo priėmimo pagal apyrašą procesą perdavus administruoti notarų kompetencijai, šis būdas, manytina, nepagrįstai sutapatintas su palikimo priėmimu paduodant pareiškima notaru. Darbo autorės nuomone, vien subjekto, kurio kompetencijai priskirta administruoti konkretų palikimo priėmimo būdą, pakeitimas savaime nereiškia tokio palikimo priėmimo, kaip savarankiško palikimo priėmimo būdo, paneigimo. Kita vertus, Civilinio kodekso 5.50 straipsnio 2 dalis, numatanti, kada įpėdinis laikomas priėmusiu palikimą, išskiria tik du galimus atvejus – pradėjimą faktiškai valdyti turtą ir pareiškimo padavimą notaru.⁴¹ Darbo autorės nuomone, šiai dienai esantis Civilinio kodekso 5.50 straipsnio 2 dalies reguliavimas tokiu yra tik todėl, kad tiek palikimo priėmimas pareiškimu notaru, tiek palikimo priėmimas pareiškimu notaru dėl apyrašo sudarymo yra palikimo priėmimo būdai per tą patį, valstybės įgaliotą asmenį, notarą. Tačiau, kaip jau minėta, vien palikimo priėmimo būdo administravimo priskyrimas konkrečiam subjektui negali sąlygoti palikimo priėmimo būdo savarankiškumo ar jo nesavarankiškumo. Palikimo priėmimo pagal apyrašą būdą, kaip savarankišką palikimo priėmimo būdą, sąlygoja skirtingi šio palikimo priėmimo būdo tikslai, paskirtis ir esmė.

³⁹ Žr. Vileita, A. (2011). Paveldėjimo teisė. Vilnius: Justitia, p. 113; Stripeikienė, J. (2012). Paveldėjimo teisės normų taikymas Lietuvos teismų praktikoje. Iš Paveldėjimo teisės Europeizacijos perspektyvos – link Europos testamentu. Konferencijos, vykusios 2009 m. gruodžio 15 d. Vilniuje, pranešimai. Vilnius, p. 15.

⁴⁰ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 1.3, 1.65, 2.139, 5.39, 5.50, 5.52, 5.53, 5.54, 5.60 straipsnių pakeitimo įstatymas (2011). Valstybės žinios Nr. 85-4130.

⁴¹ Tačiau negalima nepastebėti, kad nepriklausomai nuo Civilinio kodekso 5.50 straipsnio 2 dalies aiškinimo vertinant prievolės solidarumą įpėdinių ribotos atsakomybės atveju, pripažįstant tik du palikimo priėmimo būdus, o palikimo priėmimo pagal apyrašą atvejį įvardijant kaip palikimo priėmimo padavus pareiškima notaru viena iš formų, teismų praktikoje sprendžiant ginčus dėl palikimo priėmimo pagal apyrašą šis palikimo priėmimo atvejis apibrėžiamas kaip būdas. Pavyzdžiui, dažnai nutartyse nurodoma, kad kartu su paveldėtu turtu įpėdiniui pereina ir pareiga visiškai arba iš dalies atsakyti už palikėjo skolas, priklausomai nuo palikimo priėmimo būdo visu savo turtu arba tik paveldėtu turtu (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. birželio 29 d. nutartis civilinėje byloje).

Tačiau darbo autorė sutinka, kad šiai dienai esantis reguliavimas, ypač dėl galimo dviprasmiško Civilinio kodekso 5.50 straipsnio 2 dalies aiškinimo, sukelia abejones dėl palikimo priėmimo pagal apyrašą kaip savarankiško palikimo priėmimo būdo.

Tačiau, nepriklausomai nuo palikimo priėmimo pagal apyrašą, kaip būdo, savarankiškumo, toliau pateikiami argumentai, leidžiantys pagrįstai spręsti dėl įpėdinių prievolės dalumo ribotos įpėdinių atsakomybės atveju.

Visų pirma, įstatymų leidėjo sieki nustatyti solidariąją atsakomybę išimtinai tik ribotos įpėdinių atsakomybės atveju patvirtina paties įstatymų leidėjo priimti Civilinio kodekso 5.52 straipsnio pakeitimai. Šioje vietoje pirmiausia reikėtų pastebėti, kad toliau aptariamais pakeitimais yra priimti tuo pačiu aukščiau aptartu 2011 m. įstatymu, kuriuo buvo pakeista palikimo priėmimo pagal apyrašą tvarka. Iki pakeitimų Civilinio kodekso 5.52 straipsnis turėjo tik vieną šio straipsnio dalį, numatančią, kad:

„Įpėdinis, kuris priėmė palikimą turto valdymo perėmimu arba padavęs pareiškimą notarui, už palikėjo skolas atsako visu savo turtu, išskyrus šiame kodekse numatytus atvejus. Jeigu nurodytu palikimo priėmimo būdu palikimą priėmė keletas įpėdinių, visi jie už palikėjo skolas atsako solidariai visu savo turtu.“

Kaip matyti, iki 2011 m. pakeitimų įstatymų leidėjas prievolės solidarumą numatė tik palikimo priėmimo turto valdymu ar paduodant pareiškimą notarui atvejais, t. y. solidarioji prievolė įpėdiniams palikimą priimant kreipiantis į palikimo atsiradimo vietos apylinkės teismą dėl turto apyrašo sudarymo neatsirasdavo. Po 2011 m. pakeitimų, kadangi palikimo priėmimo pagal apyrašą procedūra vyksta paduodant pareiškimą notarui, šios straipsnio dalies įpėdinių atsakomybės klausimui reglamentuoti neužteko. Siekiant išskirti įpėdinių atsakomybės už palikėjo skolas reglamentavimo skirtumus palikimą priimant paduodant pareiškimą notarui (paveldint pagal bendrąją taisyklę be apyrašo) ar paduodant pareiškimą notarui palikimą priimti pagal apyrašą, straipsnis papildytas antrąja šio straipsnio dalimi:

„Jeigu įpėdinis notarui pateiktame pareiškime dėl palikimo priėmimo nurodo, kad palikimą pageidauja priimti pagal turto apyrašą, turto apyrašas sudaromas ir įpėdinio atsakomybė už palikėjo skolas nustatoma šio kodekso 5.53 ir 5.54 straipsniuose nustatyta tvarka.“

Ši straipsnio dalis taip pat patvirtina dalinės prievolės buvimą ribotos atsakomybės atveju, tačiau apie tai plačiau bus kalbama vėliau. Pirmiausia svarbu pažymėti, kad kartu su šio straipsnio papildymu antrąja dalimi, pakeista ir to paties straipsnio pirmoji dalis:

*„Įpėdinis, kuris priėmė palikimą turto valdymo perėmimu arba padavęs pareiškimą notarui, už palikėjo skolas atsako visu savo turtu, išskyrus šiame kodekse numatytus atvejus. **Jeigu šioje dalyje** (išskirta darbo autorės) nurodytu palikimo priėmimo būdu palikimą priėmė keletas įpėdinių, visi jie už palikėjo skolas atsako solidariai visu savo turtu.“*

Akivaizdu, kad pastaruoju įstatymų leidėjo priimtu straipsnio pakeitimu (pabrėžiant išimtinai tik to straipsnio dalyje nurodytiems palikimo priėmimo būdams būdingą solidariąją prievolę ir atskirai įvedant antrąją straipsnio dalį dėl įpėdinių atsakomybės palikimą priimant pagal apyrašą) buvo siekiama išskirti skirtingą įpėdinių atsakomybės klausimo reglamentavimą priklausomai nuo pirmoje ar antroje straipsnio dalyse nurodyto palikimo priėmimo būdo. Be kita ko, toks įstatymų leidėjo pasirinkimas kartu leidžia suprasti ir tai, kad Civiliniame kodekse minimas palikimo priėmimas paduodant pareiškimą notarui neapima palikimo priėmimo pagal apyrašą atvejo. Kitaip tariant, įstatymų leidėjo požiūriu tai savarankiški palikimo priėmimo būdai arba, jeigu ir ne būdai (laikant, kad palikimo priėmimas pagal turto apyrašą yra palikimo priėmimo paduodant pareiškimą notarui viena iš formų), o forma, tačiau kuri teisinių padarinių prasme negali būti sutapatinama su bendruoju palikimo priėmimu paduodant pareiškimą notarui (nesudarant turto apyrašo) forma. Priešingu atveju nėra racionalaus paaiškinimo dėl tokio šio straipsnio pirmosios dalies pakeitimo tikslo, kadangi normos papildymas žodžiais „šioje dalyje“ laikant, kad palikimo priėmimas paduodant pareiškimą notarui apima palikimo priėmimą pagal apyrašą, teisinio rezultato požiūriu nieko nekeičia.

Antra, jau aukščiau minėtas Civilinio kodekso 5.52 straipsnio pakeitimas papildant šį straipsnį antrąja dalimi aiškiai nurodo, kad įpėdinių, priėmusių palikimą pagal turto apyrašą, atsakomybės klausimus reglamentuoja Civilinio kodekso 5.53 ir 5.54 straipsniai. Nei viename iš šių straipsnių nėra kalbama apie solidarią įpėdinių prievolę ribotos atsakomybės atveju.

Trečia, rezultato dėl solidariosios įpėdinių prievolės ribotos atsakomybės atveju nepateikia ir lingvistinis Civilinio kodekso 5.52 straipsnio 1 dalies aiškinimas. Šioje dalyje aiškiai nurodoma, kad įpėdiniai už palikėjo skolas atsako solidariai visu savo turtu. Tai

reiškia, kad prievolės solidarumas yra tik tuo atveju, jeigu pati įpėdinių atsakomybė yra neribota, t. y. kai atsakoma visu savo turtu.

Ketvirta, prievolės solidarumas apskritai nėra suderinamas su ribotos atsakomybės tikslais ir paskirtimi. Lietuvoje įpėdinio atsakomybės ribos pagal bendrąją taisyklę apibrėžiamos paveldėtu turtu. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo išaiškinimu tai reiškia, kad palikėjo kreditorių reikalavimai negali būti tenkinami iš asmeninio įpėdinių turto, nors ir neviršijant paveldėto turto vertės. Ribotos atsakomybės paskirtis ir esmė lemia, kad įpėdiniai neatsako už palikėjo skolas savo asmeniniu turtu (Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2018 m. lapkričio 22 d. nutartis civilinėje byloje). Įvertinkime kaip ši ribotos įpėdinių atsakomybės esmė galėtų būti suprantama solidarios prievolės palikėjo kreditoriui atveju. Prievolės solidarumas reiškia, kad kreditorius visą savo reikalavimą gali nukreipti vienam ar keliems skolininkams bendrai, tiek bet kuriam iš jų skyrium. Visų pirma, darbo autorės nuomone, solidari pareiga ir atsakomybė konkrečiu paveldėtu turtu savaime yra nesuderinami dalykai. Įpėdinių turtas po palikimo priėmimo padalijamas kiekvienam įpėdiniui atskirai. Todėl vienas įpėdinis negalėtų įgyvendinti kreditoriaus pareikšto reikalavimo prievolę įvykdyti visa apimtimi, jeigu ji viršytų to įpėdinio paveldėto turto dalį. O, galbūt, esant solidariai pareigai, tampa aktualus nebe pats paveldėtas turtas, bet jo vertė? Tačiau toks skirtumas nebūtų pateisinamas įpėdinių teisių užtikrinimo požiūriu, kadangi tokiu atveju, priklausomai nuo įpėdinių skaičiaus, priklausytų ir įpėdinių atsakomybės ribos – paveldėtu turtu ar jo verte. Antra, didelių klausimų kyla ir dėl įpėdinių atgręžtinių reikalavimų įgyvendinimo. Ar įpėdinis, sutikęs prieš palikėjo kreditorių atsakyti paveldėto turto verte, atsižvelgiant į tai, kad kreditorius turi teisę reikalauti visos prievolės įvykdymo iš bet kurio iš skolininkų, privalėtų atsakyti prieš kreditorių asmeniniu turtu (tiek, kiek būtų verta kitam iš įpėdinių atitekusi turto dalis), jei šiam įpėdiniui priskirto paveldėto turto vertės nepakaktų kreditoriniam reikalavimui patenkinti? Jeigu taip (o tokį atsakymą sąlygoja pats prievolės solidarumas), vien pripažįstant, kad tokiu atveju galima įpėdinio asmeninė atsakomybė (nors ir su teise šią dalį išsireikalauti iš kitų įpėdinių bendraskolių), paneigiama pati ribotos atsakomybės esmė nepainioti asmeninio turto palikėjo kreditorių reikalavimams tenkinti. Be to, kaip reikėtų vertinti ir įpėdinio atgręžtinių reikalavimų bendraskoliams įgyvendinimo teisę ir šios teisės apimtis – kokia atsakomybė saistytų kitą iš įpėdinių – turtu ar verte? Skolininkas, įvykdęs visą prievolę, gali negauti iš kito bendraskolio šiam priklausančios reikalavimo įvykdymo dalies, kas jam priklausytų pagal Civilinio kodekso 6.9 straipsnio 1 dalį, kadangi paveldėto turto vertė, į

kurį gali būti nukreipiamas išieškojimas gali keistis, kadangi ji objektyviai priklauso nuo rinkos dėsnių ir kitų veiksnių. Šiai situacijai iliustruoti pateiktinas pavyzdys:

Po palikėjo Igno mirties paveldimą turtą sudarė 4 000 Eur vertės turtas (du automobiliai po 2 000 Eur) ir įsipareigojimas kreditoriui Antanui 4 000 Eur sumai. Palikimą priėmė du įpėdiniai (Rokas ir Darius), kiekvienam jų teko po vieną 2 000 Eur vertės automobilį ir solidari atsakomybė kreditoriui Antanui. Rokui sutikus atsakyti turto verte ir įvykdžius Antano reikalavimą dėl visos prievolės įvykdymo, šis atgręžtinio reikalavimo teise prievolės įvykdymo 2 000 Eur sumai pareikalavo iš Dariaus. Darius motyvuodamas, kad įstatymas nustato bendrąją taisyklę atsakyti paveldėtu turtu, sutiko perleisti automobilį Rokui arba jį parduoti ir gautus pinigus atiduoti Rokui, tačiau automobilio pardavimo dienai automobilio kaina dėl rinkos pokyčių buvo 1 000 Eur suma mažesnė.

Pateiktas pavyzdys labai aiškiai iliustruoja problemą atgręžtinių reikalavimų įgyvendinimo klausimu. Rokas, įvykdęs kreditorinį reikalavimą 4 000 Eur sumai, turėdamas atgręžtinio reikalavimo teisę į Darių, šios teisės negali įgyvendinti pilna apimtimi, kadangi automobilio rinkos vertė yra 1 000 Eur mažesnė. Ir šiuo atveju nebūtų teisinga teigti, kad vertinant Dariaus pareigos apimtis yra svarbi palikimo atsiradimo momentui buvusi paveldimo turto vertė, kadangi, kaip matyti iš pateikto pavyzdžio, šis įpėdinis reikalauja atsakomybės ne paveldėto turto verte, bet pačiu paveldėtu turtu. Atsakomybė paveldėtu turtu yra bendroji įpėdinių atsakomybės ribojimo taisyklė, paveldėto turto vertė, tai atsakomybės ribojimo galimybė šalių susitarimu. Pavyzdžio atveju dėl atsakomybės ribojimo verte tarėsi palikėjo kreditorius ir tik vienas iš įpėdinių, dėl nurodytos priežasties nebūtų teisinga tokios pat atsakomybės reikalauti ir iš kito iš įpėdinių, kai pastarasis dėl tokios atsakomybės nebuvo išreiškęs aiškios valios (Civilinio kodekso 6.9 straipsnio 4 dalis). Remiantis pateikto pavyzdžio atveju, akivaizdu, kad solidarios prievolės nustatymas dažnu atveju galėtų paneigti pačios ribotos atsakomybės esmę.

Penkta, esant aiškinimui dėl prievolės solidarumo ribotos įpėdinių atsakomybės atveju, skirtingose teisinėse padėtyse atsiduria tuo pačiu palikimo priėmimo būdu palikimą priėmęs vienas įpėdinis ir įpėdinių daugetas. Tokia išvada darytina atsižvelgiant į tai, kad ribotos atsakomybės atveju įpėdiniui esant vienam, šis prieš palikėjo kreditorius visuomet atsakys tik paveldėtu turtu ar jo verte. Tuo tarpu esant įpėdinių daugetui, pripažįstant solidarios prievolės palikėjo kreditoriaus atžvilgiu egzistavimą, kreditoriui turint teisę

reikalavimą nukreipti į bet kurį iš įpėdinių, ne tik nėra aišku dėl atgręžtinio reikalavimo įgyvendinimo apimčių (žr. aukščiau pateiktos situacijos analizę), bet ir išlieka rizika dėl nerezultatyvaus atgręžtinio reikalavimo įgyvendinimo kitam iš bendraskolių įpėdinių tapus nemokiam ir neturint turto į kurį būtų galima nukreipti išieškojimą. Tokiu atveju įpėdinio atgręžtinio reikalavimo įgyvendinimo teisė išlieka grynai tik teorinė kaip ir ribota įpėdinio atsakomybė tik paveldėtu turto ar verte. Tuo tarpu su tokia rizika niekada nesusidurs įpėdinis, palikimą priėmęs vienas visa apimtimi.

Aukščiau pateikti argumentai leidžia daryti išvadą, kad Lietuvos nacionalinis reglamentavimas nėra pakankamas įpėdinio teisėms užtikrinti neribotos atsakomybės, esant įpėdinių daugumai, atveju. Kaip matyti, Lietuvos nacionaliniai teismai skirtingai vertina įpėdinių prievolės dalumo klausimą. Atsakymas į klausimą dėl prievolės dalumo reikšmingai keičia įpėdinių teisinę padėtį palikėjo kreditorių atžvilgiu. Todėl Darbo autorės nuomone, solidarios prievolės ribotos įpėdinių atsakomybės atveju nėra. Vertinant įstatymų leidėjo valią įpėdinių atsakomybę riboti paveldėtu turto, prievolės dalumo ar solidarumo nereguliavimas įstatyme yra pateisinamas ir suprantamas. Kita vertus, teismų praktikai pripažinus ir įpėdinių atsakomybę paveldėto turto verte, toks klausimas gali kilti. Ir čia, siekiant palikėjo kreditorių, įpėdinio ir jo asmeninių kreditorių teisių pusiausvyros užtikrinimo, būtinas aiškus teisinis reguliavimas, kurio, kaip matyti iš aukščiau aptartų atvejų, šiai dienai nėra.

4. TERMINO KREDITORINIAM REIKALAVIMUI PAREIŠTI SKAIČIAVIMO PRADŽIA. AR VISAIS ATVEJ AIS ATSKAITOS TAŠKU YRA TINKAMAS PALIKIMO ATSIRADIMO MOMENTAS?

Įpėdinio atsakomybė ir jos apimtis prieš palikėjo kreditorius tiesiogiai susijusi ir su palikėjo kreditorių pranešimu apie turimas reikalavimo teises mirusiojo atžvilgiu. Palikėjo kreditoriaus reikalavimo tinkamas pareiškimas, t. y. įstatyme nustatyta tvarka ir terminais, yra viena iš šio kreditoriaus teisės nukreipti reikalavimą į skolininko įpėdinius įgyvendinimo sąlygų. Civilinio kodekso 5.63 straipsnis reglamentuoja kreditorių reikalavimų pareiškimo ir tenkinimo tvarką. Nors su tinkama palikėjo kreditorių kreditorinių reikalavimų pareiškimo tvarka praktikoje taip pat kyla nemažai klausimų (pavyzdžiui, ar kreditorinio reikalavimo išviešinimas Antstolių informacinėje sistemoje laikytinas tinkamu kreditorinio reikalavimo pareiškimu, ar tinkamu pareiškimu pripažintinas kreditorinio reikalavimo atskleidimas notarui ir pan.), tačiau dėl ribotos darbo apimties toliau šioje darbo dalyje bus keliamas klausimas tik dėl vienos iš tinkamo kreditorinio reikalavimo pareiškimo dalių – kreditorinio reikalavimo atskleidimo per įstatyme nustatytą terminą – ir tik tuo aspektu, kiek tai susiję su šio termino skaičiavimo pradžios momentu.

Civilinio kodekso 5.63 straipsnio 1 dalis nustato trijų mėnesių kreditorinių reikalavimų pareiškimo terminą, skaičiuojamą nuo palikimo atsiradimo dienos. Įstatyme nustatytas trijų mėnesių terminas teisinių padarinių prasme yra atnaujinamasis (Civilinio kodekso 1.117 straipsnio 4 dalis). To paties straipsnio 4 dalis suteikia teismui diskrecijos teisę atnaujinti dėl svarbių priežasčių praleistą trijų mėnesių terminą. Tačiau termino atnaujinimo galimybė nėra neribota – įstatymas nustato naikinamąjį trijų metų terminą, skaičiuojamą nuo palikimo atsiradimo dienos. Naikinamasis terminas teisinių padarinių prasme reiškia, kad pasibaigus nustatytam terminui išnyksta ir pati teisė ar pareiga. Atitinkamai, tokios teisės ar pareigos išnykimas, reiškia ir tai, kad pasibaigus šiam terminui, terminas nebegali būti atnaujinamas (Mikelėnas *et. al.*, 2001, p. 242). Taigi paveldėjimo teisiniuose santykiuose net ir dėl svarbių priežasčių praleistas trijų mėnesių kreditorinio reikalavimo pareiškimo terminas negali būti atnaujinamas, jeigu nuo palikimo atsiradimo dienos yra praėję daugiau kaip treji metai.

Tiek atnaujinamojo trijų mėnesių, tiek naikinamojo maksimalus trejų metų terminų skaičiavimo pradžios momentas – palikimo atsiradimo diena. Įstatymas nenustato jokių kitų šių terminų skaičiavimo pradžios išimčių. Tai reiškia, tiek trijų mėnesių, tiek trijų metų

terminai visais atvejais skaičiuojami nuo palikimo atsiradimo dienos ir negali būti skaičiuojami kokia nors kita tvarka (Kamarauskienė et al., 2018, p. 386). Palikimo atsiradimo dienos momentą nustato Civilinio kodekso 5.3 straipsnis. Pagal šio straipsnio 1 dalį, bendruoju atveju palikimo atsiradimo laiku laikytinas palikėjo mirties momentas. Tačiau, vertinant įstatyme nustatytą galimą alternatyvų teisinių padarinių prasme asmens mirčiai prilygstantį atvejį, įstatymas nustato ir specialų palikimo atsiradimo laiką. Tais atvejais, kai asmuo paskelbiamas mirusiu teismo sprendimu (Civilinio kodekso 2.31-2.32 straipsniai), palikimo atsiradimo laiku laikoma diena, kurią įsiteisėjo sprendimas paskelbti palikėją mirusiu arba, kai yra žinoma galima palikėjo mirties data (yra aplinkybės, sudariusios palikėjo mirties grėsmę arba davusios pagrindą spėti palikėją žuvus dėl nelaimingo atsitikimo), teismo sprendime nurodyta mirties diena.

Doktrinoje vienodas aukščiau aptartų terminų skaičiavimo pradžios momentas, sietinas su palikimo atsiradimo laiku, aiškintinas kelių tikslų siekimu (Kamarauskienė et al., 2018, p. 387): i) paveldėjimo proceso trukmės apibrėžtu laiko tarpu; ii) įpėdinio ir palikėjo kreditorių teisinio tikrumo bei civilinių teisinių santykių stabilumo; iii) įpėdinių teisių apsaugos nuo nepagrįstai ilgai uždelsusių palikėjo kreditorių, kurių kreditorinių reikalavimų pareiškimas tam tikrais atvejais galėtų iš esmės pakeisti ir palikimą priėmusių įpėdinių turtinius santykius. Viena vertus, negalima nesutikti, aktualus aukščiau aptartas reguliavimas neabejotinai užtikrina visų trijų nurodytų tikslų įgyvendinimą arba bent jau sudaro sąlygas iškeltiems tikslams pasiekti. Kita vertus, darbo autorė pastebi, kad nustatytas reguliavimas, o kartu ir doktrinoje išskirti tikslai (ypač trečiasis aukščiau nurodytas tikslas) yra orientuoti į palikėjo kreditorių nepagrįstai delsiančių pareikšti kreditorinį reikalavimą ir piktnaudžiaujančių kreditorinio reikalavimo pareiškimo teise (pavyzdžiui, tais atvejais, kai nepranešimu apie kreditorinį reikalavimą per įstatyme nustatytą terminą siekiama, kad įpėdinis pirmiausia palikimą priimtų būdu, neribojančiu jo atsakomybės prieš palikėjo kreditorius) teisių apribojimą. Tačiau negalima nepastebėti, kad toks reguliavimas taikytinas visiems palikėjo kreditoriams bendrai, neatsižvelgiant į jų sąžiningumą. Darbo autorės nuomone, įstatyme nustatytas reguliavimas aukščiau aptartų terminų skaičiavimo pradžios momento klausimu nėra tinkamas sąžiningų palikėjo kreditorių teisių užtikrinimo požiūriu tais atvejais, kai yra pakankamai ilgas laiko tarpas tarp palikėjo mirties momento (su kuriuo siejama termino skaičiavimo pradžia) ir šios mirties, kaip juridinio fakto, įregistravimo civilinės metrikacijos įstaigoje momento (su kuriuo galėtų būti siejamas mirties fakto išviešinimas palikėjo kreditoriams).

Darbo autorė, siekdama įvertinti šioje dalyje aptariamą galimą problemą aktualumą dėl laiko tarpo tarp asmens mirties momento ir mirties fakto įregistravimo civilinės metrikacijos įstaigoje skirtumo, pateikė prašymą dėl informacijos pateikimo vieno rajono civilinės metrikacijos skyriaus atstovui. Nors iš pateikto atsakymo negalima daryti didesnių apibendrinimų ar statistinių vertinimų net ir tos savivaldybės ribose, tačiau pateiktas atsakymas neabejotinai leidžia daryti išvadą, kad atvejų, kuomet laikotarpio skirtumas tarp palikėjo mirties momento ir šio fakto įregistravimo civilinės metrikacijos įstaigoje yra pakankamai didelis, yra ir tie atvejai nėra išimtiniai. Pavyzdžiui, mažiausią darbo autoriui pateikto realaus pavyzdžio skirtumą sudarė 10 dienų, taip pat yra atvejų, kuomet laikotarpio skirtumas tarp asmens mirties dienos ir jos įregistravimo yra 1 ar 2,5 mėnesio. Pastaraisiais atvejais didesnių problemų palikėjo kreditorių teisių užtikrinimo požiūriu nekyla, kadangi terminas kreditoriniam reikalavimui pareikšti yra trys mėnesiai. Tačiau iš pateiktų pavyzdžių matyti, kad šis laikotarpio skirtumas gali siekti ir 4 ar net 5 mėnesius. Viena vertus, tokia susiklosčiusi situacija, manytina, būtų pakankamas pagrindas (įstatymo formuluotės prasme – svarbi priežastis) palikėjo kreditoriaus termino kreditoriniam reikalavimui pareikšti atnaujinimui. Kita vertus, toks palikėjo kreditorius atsiduria skirtingoje teisinėje padėtyje vien dėl asmens mirties fakto išviešinimo praėjus daugiau nei trimis mėnesiais po faktinės asmens mirties dienos. Toks kreditorius patiria ir procesinius apsunkinimus, kadangi siekdamas kreditorinio reikalavimo patenkinimo, yra priverstas kreiptis į teismą dėl termino atnaujinimo. Dar daugiau, teisinio išsilavinimo neturintis asmuo tokiu atveju kartu patiria ir finansinius praradimus teisinėms konsultacijoms ar procesinio dokumento parengimo išlaidoms atlyginti.

Jeigu aukščiau aptartų pavyzdžių atveju palikėjo kreditoriai turi teises priemones savo teisėms apginti (šie asmenys gali kreiptis į teismą dėl termino kreditoriniam reikalavimui pareikšti atnaujinimo), tai toliau aptariamą realų pavyzdį parodys, kad tam tikrais atvejais palikėjo kreditorių teisės gali būti ir neapsaugomos.

Palikėjo kreditorių teisinės apsaugos trūkumas išvelgiamas tais atvejais, kai palikimo atsiradimo laiku konkrečiu atveju laikoma teismo sprendime, kuriuo palikėjas pripažįstamas mirusiu, nurodyta palikėjo mirties data, ir kai laiko tarpas tarp teismo sprendime nurodytos palikėjo mirties dienos ir teismo sprendimo įsiteisėjimo dienos yra pakankamai didelis. Iliustraciniais galimo probleminio atvejo tikslais atskirai išskirtina viena iš Klaipėdos apygardos teisme apeliacine tvarka nagrinėtų bylų (Klaipėdos apygardos teismo 2007 m. spalio 25 d. nutartis). Pagal faktines bylos aplinkybes, pareiškėjos, prašančios teismo sprendimu paskelbti sutuoktinį mirusiu, sutuoktinis 2005 m. birželio 30

d. apie 19 val. Vokietijoje, Kylio uoste, kartu su bendrakeleiviais automobiliu įsilaiپino į keltą, turėjusį grįžti į Klaipėdos uostą. Kelionės rytą (tikslī kelionės ryto data byloje neskelbtina) pastebėta, kad vieno iš bendrakeleivių (pareiškėjos sutuoktinio) nebėra (dėl šio asmens dingimo buvo paskelbta ir tarptautinė paieška). Pagal faktines bylos aplinkybes asmuo dingo kelte tuo metu buvusiame Baltijos jūroje. Nurodytos aplinkybės pirmosios instancijos teismui sudarė pakankamą pagrindą daryti išvadą, kad asmuo kelionės metu žuvo (nuskendo Baltijos jūroje). Klaipėdos apylinkės teismo sprendimas dėl asmens paskelbimo mirusiu priimtas 2007 m. spalio 25 d. Nors duomenys apie teismo sprendime nurodytą asmens mirties momentą nėra viešai prieinami, iš pateiktų aplinkybių galima daryti išvadą, kad nustatyta mirties data 2005 m. liepos 1 d. Dėl nurodyto sprendimo teiktas apeliacinis skundas. Klaipėdos apygardos teismo nutartis, kuria palikta galioti pirmosios instancijos teismo sprendimas, priimta 2007 m. spalio 25 d. Taigi teismo sprendimas, kuriuo asmuo pripažintas mirusiu 2005 m. liepos 1 d. (palikimo atsiradimo laikas), įsiteisėjo 2007 m. spalio 25 d. Šios darbo dalies kontekste svarbu tai, kad tarp palikimo atsiradimo laiko (teismo sprendime nurodytos asmens mirties datos) ir asmens mirties fakto išviešinimo bus praėję daugiau nei 2 metai ir 3 mėnesiai. Šiuo aspektu taip pat reikia pastebėti ir tai, kad kasacinio skundo pateikimo atveju šis laikotarpio skirtumas būtų ir dar didesnis.

Nurodytų aplinkybių kontekste palikėjo kreditorių teisių užtikrinimo požiūriu svarbu tai, kad nors galutinis sprendimas dėl asmens pripažinimo mirusiu, kuriame nurodyta asmens mirties data ir kuris bus pagrindas įregistruoti asmens mirtį civilinės metrikacijos įstaigoje, įsiteisės praėjus daugiau nei 2 metams ir 3 mėnesiams nuo sprendime nurodytos asmens mirties datos, naikinamasis trijų metų terminas kreditoriniam reikalavimui pareikšti, neatsižvelgiant į teismo įsiteisėjimo momentą, skaičiuosis nuo tame sprendime nurodytos asmens mirties dienos. Aptartos situacijos atveju tai reiškia, kad nors formaliai kreditoriniam reikalavimui pareikšti yra nustatytas maksimalus trijų metų naikinamasis terminas, palikėjo kreditorius anksčiau nei po 2 metų ir 3 mėnesių kreditorinio reikalavimo pareikšti negalės. Dar daugiau, apie palikėjo mirtį dėl objektyvių aplinkybių sužinojęs tik po 7 mėnesių nuo teismo sprendimo įsiteisėjimo dienos palikėjo kreditorius apskritai nebeteks teisės į kreditorinio reikalavimo patenkinimą. Taigi toks palikėjo kreditorius teisinio statuso prasme yra nepalankesnėje padėtyje nei kitų palikėjų kreditoriai, kurių mirties faktas civilinės metrikacijos įstaigoje įregistruojamas nedelsiant po palikėjo mirties momento.

Šią galimą išvelgti problemą palikėjo kreditorių teisių apsaugos aspektu yra įvertinęs Vokietijos įstatymų leidėjas. Vokietijos Civilinio kodekso 1974 straipsnio 1 dalis, numato, kad palikėjo kreditorius, pareiškęs kreditorinį reikalavimą vėliau nei per penkerius metus, teisinės padėties požiūriu yra prilyginamas neįtrauktam į palikėjo kreditorių sąrašą kreditoriui, išskyrus tam tikras išimtis (pavyzdžiui, reikalavimas įpėdiniui tapo žinomas anksčiau nei suėjo penkeri metai ir kt.). Svarbiausias šio darbo daliai yra antrasis šios straipsnio dalies sakiny. Įstatymas aiškiai nurodo, kad tais atvejais, kai palikėjas paskelbiamas mirusiu arba kai asmens mirties data nustatoma pagal Dingusių be žinios įstatymą penkerių metų laikotarpis nepradedamas skaičiuoti tol, kol nėra įsiteisėjęs galutinis sprendimas dėl asmens mirties paskelbimo ar mirties laiko nustatymo.

Skirtingai nei Vokietijos įstatymų leidėjas, Lietuvos įstatymų leidėjas nėra numatęs jokių kreditorinio reikalavimo pareiškimo termino eigos skaičiavimo pradžios išimčių. Išimčių nėra net ir tais atvejais, kai palikimo atsiradimo laiku laikoma teismo sprendime paskelbti palikėją mirusiu nurodyta palikėjo mirties diena. Pastaruoju atveju, vertinant tai, kad kreditorius apie palikėjo mirtį gali sužinoti realiai nebeturėdamas teisės pareikšti kreditorinį reikalavimą (tokia situacija galima, kai tarp teismo sprendime nurodytos palikėjo mirties datos (palikimo atsiradimo laiko) ir teismo sprendimo įsiteisėjimo dienos (pagrindo asmens mirčiai įregistruoti civilinės metrikacijos įstaigoje) bus praėję trys ar daugiau metų), išimties nustatymas svarbus palikėjo kreditorių teisių užtikrinimo požiūriu. Darbo autorės nuomone, toks palikėjo kreditorių teisinės apsaugos nebuvimas aukščiau nurodytos situacijos atveju palikėjo kreditorių sąskaita neabejotinai pagerina įpėdinių teisinę padėtį. Įstatymas, nenustatydamas specialių išimčių, tokiais atvejais paneigia paveldėjimo teisei būdingus universalus ir vienkartinio teisių ir pareigų perėjimo įpėdiniui principus, kadangi palikėjo kreditoriui nebeturint realių galimybių pareikšti kreditorinį reikalavimą, įpėdiniui sudaromos teisės paveldėti tik paveldimo turto aktyvą.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

1. Dėl paveldėjimo teisei būdingų universalaus, vienkartinio ir bendro ne tik teisių, bet ir pareigų, perėjimo principų veikimo paveldėjimo teisiniuose santykiuose tampa svarbūs ne tik palikėjo bei įpėdinio, bet ir palikėjo kreditorių, o kartu su tuo ir paties įpėdinio kreditorių interesai. Vienas pagrindinių teisės, kaip socialinio gyvenimo reguliavimo priemonės, tikslų – teisingumas. Siekti teisingumo, reiškia siekti protingos skirtingų interesų pusiausvyros. Šią pusiausvyrą simboliškai vaizduoja teisingumo deivės Temidės kairėje rankoje laikomos svarstyklės. Pastarųjų svarstyklių, kurių skirtingose pusėse stovi palikėjo kreditorių, įpėdinio ir įpėdinio kreditorių teisės, pusiausvyros paveldėjimo teisės srityje darbe aptariamų klausimų atveju nei Lietuvos įstatymų leidėjas, nustatydamas teisinį reglamentavimą, nei teismai, Lietuvoje vykdančys teisingumą, neišlaiko.
2. Neribota įpėdinio atsakomybė iš pirmo žvilgsnio turinti maksimaliai apsaugoti palikėjo kreditorių teises šį tikslą pasiekia ne visada, o tam tikrais atvejais ir asmeninių įpėdinio kreditorių sąskaita. Įstatymų leidėjas, nesuteikdamas palikėjo kreditoriams privilegijuotos padėties paveldimo turto atžvilgiu, nedaro skirtumo tarp palikėjo kreditorių ir asmeninių įpėdinio kreditorių teisių į kreditorinių reikalavimų patenkinimą. Jei įstatymų leidėjas palikėjo kreditoriams ir nustato galimą nors ir efektyvumo požiūriu kritikuotiną teisių gynimo būdą, siekiant apsisaugoti nuo asmeninių įpėdinio kreditorių kreditorinių reikalavimų nukreipimo į paveldimą turtą, tai asmeniniams įpėdinio kreditoriams įstatymų leidėjas jokių specialių teisių, sudarančių realias galimybes riboti palikėjo kreditorių reikalavimų tenkinimą iš asmeninio įpėdinio turto, nenumato. Neribotos atsakomybės atveju palikėjo kreditorių naudai teisių gynimo priemonių nenumatoma ir įpėdiniui tais atvejais, kai palikėjo kreditoriaus kreditorinis reikalavimas pareiškiamas teismui atnaujinus terminą kreditoriniam reikalavimui pareikšti.
3. Ribota įpėdinio atsakomybė teisių pusiausvyros kontekste kritikuotina dėl teisinio reguliavimo neišsamumo ir *a priori* aiškių įpėdinio atsakomybės ribų nebuvimo. Mišrios įpėdinio ribotos atsakomybės sistemos požiūriu Lietuva darbe aptariamų valstybių – Prancūzijos, kuri pripažįsta *pro viribus hereditatis* sistemą, ir Vokietijos, kuri pripažįsta *cum viribus hereditatis* sistemą, – atžvilgiu yra unikali. Tačiau mišraus modelio pasirinkimas nereiškia gerosios tų valstybių praktikos perėmimo palikėjo kreditorių, įpėdinio ir jo asmeninių kreditorių teisių užtikrinimo požiūriu. Prioritetinio įpėdinio atsakomybės ribojimo paveldėtu turtu atveju

įstatymas, išskyrus pačios atsakomybės įvardijimą „paveldėtu turtu“, jokių kitų šiai sistemai būdingų bruožų, kurie svarbūs ir teisių užtikrinimo požiūriu, nenustato. Tuo tarpu teismų praktikos pripažįstamas antrasis galimas šalių susitarimu taikyti atsakomybės ribojimas paveldėto turto verte, skirtingai nei paveldėtu turtu atveju, ne tik įstatyme tiesiogiai nėra įtvirtintas *expressis verbis*, bet ir pats Civilinis kodeksas netiesiogiai nesudaro prielaidų tokiai atsakomybei veikti užtikrinant balansą tarp palikėjo kreditorių, įpėdinio ir jo kreditorių teisių. Dėl nurodytos priežasties įstatymų leidėjui siūlytina aiškiai pasirinkti vieną konkrečią ar net ir mišrią taikytiną atsakomybės ribojimo sistemą kartu įstatyme įtvirtinant ir atitinkamas tai sistemai tinkamai veikti sudarančias sąlygas, be kita ko, turinčias įtaką ir šalių teisių pusiausvyros užtikrinimui.

4. Civiliniame kodekse įtvirtinta solidarios pareigos palikėjo kreditoriams prezumpcija neribotos įpėdinių atsakomybės atveju įpėdinių teisių apsaugos sąskaita suteikia nepagrįstai daugiau teisių palikėjo kreditoriams. Nors solidari atsakomybė neribotos įpėdinių atsakomybės atveju nėra Lietuvos įstatymų leidėjo pasirinktas unikalus šių santykių reglamentavimas (tokia atsakomybės forma taip pat pasirinkta ir Vokietijoje), tokį reguliavimą vertinant palikėjo kreditorių ir įpėdinio teisių užtikrinimo požiūriu, svarbi tampa ne tik pati atsakomybės nustatymo forma – solidari ar dalinė – bet ir kiti svertai tokio reguliavimo atsvarai, kurių Lietuvos įstatymų leidėjas nėra numatęs.
5. Skirtingai nei neribotos įpėdinių atsakomybės daugeto atveju, kuomet įstatymo leidėjo pozicija dėl prievolės solidarumo aiški, ribotos atsakomybės atveju vienareikšmiško atsakymo nėra. Tą patvirtina ir nevienoda teismų praktika, skirtingai interpretuojanti įpėdinių teisinę padėtį palikėjo kreditorių atžvilgiu. Nors paskutinėje šiuo klausimu Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartyje įpėdinių atsakomybė pripažinta solidaria, darbo autorės nuomone, įstatymų leidėjo valia, vertinant priimtus šiuo klausimu įstatymo pakeitimus, aiškiai suponuoja dalinę įpėdinių atsakomybę. Be to, solidari atsakomybė savaime nėra suderinama ir su ribotos įpėdinių atsakomybės paskirtimi bei esme. Dėl nurodytos priežasties įstatymų leidėjui siūlytina tikslinti įstatymo formuluotę ne tik dėl to, kad kai kuriose nutartyse pripažįstama solidari atsakomybė, darbo autorės nuomone, niekaip neatsispindi įstatymų leidėjo valios ar yra nesuderinama su ribota atsakomybe, bet ir dėl to, kad toks reguliavimas, koks yra šiandien, leidžia pateikti skirtingus teisinius vertinimus, kurie teisinių padarinių prasme reikšmingai keičia įpėdinių teisinę padėtį. Toks teisinio reguliavimo dviprasmiškumas, leidžiantis vienu atveju

daugiau teisių suteikti palikėjo kreditoriams, kitu – patiems įpėdiniams, yra nesuderinamas su tikslu užtikrinti teisingumą.

6. Lietuvos įstatymų leidėjas nėra numatęs jokių palikėjo kreditoriaus kreditorinio reikalavimo pareiškimo termino eigos skaičiavimo pradžios išimčių. Darbo autorės nuomone, toks įstatymo leidėjo pasirinkimas termino eigos skaičiavimo pradžios momentą siejant su palikimo atsiradimo laiku palikėjo kreditorių sąskaita neabejotinai pagerina įpėdinių teisinę padėtį tais atvejais, kai tarp palikėjo mirties momento ir šios mirties, kaip juridinio fakto, įregistravimo civilinės metrikacijos įstaigoje yra didelis laiko tarpas (darbe aptarto pavyzdžio atveju, galintis siekti net ir 2,5 metų). Įstatymų leidėjas, nenustatydamas specialių išimčių, tokiais atvejais paneigia paveldėjimo teisei būdingus universalus ir vienkartinio teisių ir pareigų perėjimo įpėdiniui principus, kadangi palikėjo kreditoriui nebeturint realių galimybių pareikšti kreditorinį reikalavimą, įpėdiniui sudaromos teisės paveldėti tik paveldimo turto aktyvą. Dėl nurodytos priežasties įstatymų leidėjui siūlytina atsižvelgti į darbe aptartus specifinius atvejus, nustatant tam tikras termino skaičiavimo pradžios išimtis.

ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

I. Teisės norminiai aktai

1. Nacionaliniai teisės aktai

1.1. Konstitucija, kodeksai, įstatymai

- 1.1.1. Lietuvos Respublikos Konstitucija (1992). *Valstybės žinios*, 33-1014.
- 1.1.2. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (2000). *Valstybės žinios*, 74-2262.
- 1.1.3. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (200). *Valstybės žinios*, 36-1340.
- 1.1.4. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 1.3, 1.65, 2.139, 5.39, 5.50, 5.52, 5.53, 5.54, 5.60 straipsnių pakeitimo įstatymas (2011). *Valstybės žinios*, 85-4130.
- 1.1.5. Lietuvos Respublikos teismų įstatymas. *Valstybės žinios*, 17-649.

1.2. Poįstatyminiai teisės aktai

- 1.2.1. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2005 m. spalio 27 d. įsakymas Nr. 1R-352 „Dėl Sprendimų vykdymo instrukcijos patvirtinimo“. *Valstybės žinios*, 130-4682.

2. Užsienio valstybių teisės aktai

- 2.1. Prancūzijos Respublikos civilinis kodeksas [interaktyvus]. Prieiga per internetą:
https://www.legifrance.gouv.fr/codes/section_lc/LEGITEXT000006070721/LEGISCTA000006117929?fonds=CODE&page=1&pageSize=10&query=CIVIL+CODE&searchField=ALL&searchType=ALL&tab_selection=all&typePagination=DEFAULT&anchor=LEGISCTA000006117929#LEGISCTA000006117929 [žiūrėta 2021 m. vasario 1 d.].
- 2.2. Vokietijos Federacinės Respublikos civilinis kodeksas [ineraktyvus]. Prieiga per internetą: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb/index.html [žiūrėta 2021 m. vasario 1 d.].

II. Specialioji literatūra

1. Bublienė, D., Čaplinskienė, E., (2011) Ribota įpėdinių atsakomybė už palikėjo skolas. *Teisė*, 81, 12-28.

2. Braun, A. (2018). Exploring the Boundaries of Succession Law. Edinburgh School of Law Research Paper No. 2018/15.
3. Dambrauskaitė, A., (2008). Vienašaliai sandoriai paveldėjimo teisėje: valios išreiškimo forma ir teisinės pasekmės. Mokslo darbai: Jurisprudencija, 73-83.
4. Jonaitis, M. (2014). Romėnų privatinė teisė. Vilnius: Mykolo Riomerio universitetas.
5. Kamarauskienė, L. A. et al. (2018). Paveldėjimo teisė. Kolektyvinė monografija. Vilnius: Lietuvos notarų rūmai.
6. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. gegužės 15 d. Apžvalga bylose dėl paveldėjimo Nr. AC-47-1. Teismų praktika. 2018, 47, p. 666-727.
7. Mikelėnas V., et. al. (2001) Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos. Vilnius. Justitia.
8. Mikelėnienė, D. ir Mikelėnas V., (1999). Teismo procesas: teisės aiškinimo ir taikymo aspektai. Vilnius: Justitia.
9. Mikelėnas, V. (2002). Prievolių teisė. Pirmoji dalis. Vilnius: Justitia.
10. Nekrošius, I., Nekrošius, V., Vėlyvis, S. (1999). Romėnų teisė. Vilnius: Justitia.
11. Notariato teisė (2014). Vilnius: Lietuvos notarų rūmai.
12. Schmidt, J. P. (2017). Transfer of Property on Death and Creditor Protection: The Meaning and Role of „Universal Succession“. From Max Planck Private Law Research Paper Series with the permission of the rights owner. Edinburgh: Avizandum. Nr. 18/3, p. 232-337.
13. Stripeikienė, J. (2010). Paveldėjimo teisės normų taikymas Lietuvos teismų praktikoje. Iš: Paveldėjimo teisės europeizacijos perspektyvos - link Europos testamentų. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
14. Šaltauskienė, S. (2013). Paveldėjimo teisė: lyginamieji aspektai. Iš Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas: pirmieji dešimt galiojimo metų. Mokslo studija. Vilnius: Mykolo Riomerio universitetas.
15. Vileita A. (2011). Paveldėjimo teisė. Vilnius: Justitia.
16. Załucki M. (2018). Attempts to Harmonize the Inheritance Law in Europe: Past, Present, and Future. *Iowa Law Review*, 2317-2338.
17. Załucki, M. (2015). Uniform European Inheritance Law: Myth, Dream or Reality of the Future. Krokova: AFM Publishing House.

III. Teismų praktika

1. Konstitucinio teismo jurisprudencija

- 1.1. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. gruodžio 22 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 106-2381.
- 1.2. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. kovo 4 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 24-889.
- 1.3. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. kovo 4 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 24-1004.
- 1.4. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. gegužės 13 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 63-2235.

2. Bendrosios kompetencijos teismų praktika

- 2.1. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. kovo 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-98/2007.
- 2.2. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. gegužės 29 d. nutartimi civilinėje byloje Nr. 3K-3-312/2008.
- 2.3. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. birželio 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-190/2009.
- 2.4. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. kovo 14 d. nutartyje civilinėje byloje Nr. 3K-3-108/2011.
- 2.5. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. kovo 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-135/2011.
- 2.6. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2013 m. gegužės 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-299/2013.
- 2.7. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2014 m. balandžio 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-18/2014.
- 2.8. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2016 m. kovo 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-196-969/2016.
- 2.9. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2017 m. birželio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-304-686/2017.
- 2.10. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. lapkričio 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-7-315-915/2018.
- 2.11. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2018 m. lapkričio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-464-219/2018
- 2.12. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2019 m. birželio 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-209-916/2019.

- 2.13. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2020 m. lapkričio 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-289-916/2020.
- 2.14. Lietuvos apeliacinio teismo 2016 m. gruodžio 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-641-370/2016.
- 2.15. Kauno apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2017 m. sausio 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-209-480/2017.
- 2.16. Kauno apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2017 m. lapkričio 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-2129-343/2017.
- 2.17. Klaipėdos apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. spalio 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-749-125/2007.

IV. Kiti šaltiniai

1. Advocatio Rechtsanwälte. Haftung des Miterben für Nachlassverbindlichkeiten. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://www.advocatio.de/haftung_des_miterben_fuer_nachlassverbindlichkeiten.html [žiūrėta: 2021 m. vasario 18 d.]
2. Hereditas Ratgeber Erbgemeinschaft. Nachlassverbindlichkeiten: die gesammelten Fakten zur Haftung in der Erbgemeinschaft. Prieiga per internetą: <https://www.ratgeber-erbgemeinschaft.de/erbgemeinschaft/nachlassverbindlichkeiten-haftung-erbgemeinschaft/> [žiūrėta: 2021 m. vasario 18 d.].
3. Lietuvos statistikos departamento duomenys [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?hash=72cae8d8-5ba0-4b30-b377-9930886c7e98#/> [žiūrėta 2021-02-06]
4. Tyrimas: trečdalis lietuvių nežino, kad su turtu gali paveldėti ir skolas [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://blog.swedbank.lt/spaudos-pranesimai-asmeniniai-finansai/tyrimas-trecdalis-lietuviu-nezino-kad-su-turtu-gali> [žiūrėta 2021-02-06]

SANTRAUKA

Palikėjo kreditorių, įpėdinio ir įpėdinio kreditorių teisių pusiausvyros užtikrinimas paveldėjimo teisiniuose santykiuose

Ugnė Kastanauskaitė

Magistro baigiamajame darbe vertinama ar Lietuvos nacionalinis įstatymų leidėjas, nustatydamas teisinį reguliavimą paveldėjimo teisės srityje, ir teismai, Lietuvoje vykdančys teisingumą, darbe aptariamų klausimų atveju išlaiko teisingumo deivės Temidės kairėje rankoje laikomų svarstyklių, kurių skirtingose pusėse palikėjo kreditorių, įpėdinio ir paties įpėdinio asmeninių kreditorių teisės, pusiausvyrą.

Didžiausias dėmesys darbe skiriamas turtiniams šalių tarpusavio teisiniams santykiams, kiek tai susiję su įpėdinio atsakomybe ir jos ribomis palikėjo bei paties įpėdinio kreditoriams. Darbe vertinama, ar neribota įpėdinio atsakomybė nepažeidžia įpėdinio kreditorių teisių, ar visais atvejais tokia atsakomybė be išimčių užtikrina palikėjo kreditorių, kurių naudai ji nustatyta, interesus. Taip pat teisių pusiausvyros užtikrinimo požiūriu analizuojama, ar ribota įpėdinio atsakomybė tokia, kokia yra pripažįstama šiai dienai, yra aiški bei užtikrinanti aiškias palikėjo kreditorių reikalavimų tenkinimo apimtis. Dėmesys skiriamas ir įpėdinių daugeto atveju atsirandantiems bendriems įsipareigojimams palikėjo kreditoriams: vertinama, ar įpėdinių daugeto pripažįstama solidari atsakomybė palikėjo kreditoriams nesuteikia pastariesiems daugiau teisių nei šie turėjo paties palikėjo atžvilgiu ir ar tokia pati pripažįstama solidari atsakomybė ribotos įpėdinių atsakomybės atveju apskritai yra suderinama su ribotos atsakomybės paskirtimi bei esme. Kartu, vertinant turtinius šalių tarpusavio santykius, kaip neatsiejama šių santykių dalis, analizuotinas termino kreditoriniam reikalavimui pareikšti skaičiavimo pradžios momento reguliavimas ir jo tinkamumas teisių pusiausvyros užtikrinimo požiūriu.

Darbe lyginamuoju aspektu atitinkamais klausimais pateikiamas ir užsienio valstybių – Prancūzijos bei Vokietijos – reguliavimas. Pateiktais užsienio valstybių reguliavimo pavyzdžiais siekiama parodyti Lietuvos įstatymų leidėjo nereglamentuojamus ar netinkamai reglamentuojamus teisių pusiausvyros požiūriu svarbius klausimus.

SUMMARY

Ensuring the Balance of the Rights of the Heir, Testator's, and Heir's Creditors in the Legal Relationship of Succession

Ugnė Kastanauskaitė

The master's thesis shall assess whether the Lithuanian national legislator, in establishing legal regulation in the field of inheritance law, and the courts administering justice in Lithuania maintain a balance between the scales held in the left hand of the goddess of justice, Themis, on different sides of which are the rights of the testator's creditors, the successor and the personal creditors of the successor himself.

The thesis focuses on the property legal relations between the parties as regards the liability of the successor and its limits to the creditors of the testator and the successor himself. The thesis shall assess whether the unlimited liability of the successor does not violate the rights of the successor's creditors or whether, in all cases without exception, such liability protects the interests of the testator's creditors in whose favour it is established. In addition, in terms of ensuring balance of rights, it is examined whether the limited liability of the successor, as recognised at the present day, is clear and ensures a clear scope for satisfying the claims of the testator's creditors. The attention is also paid to the joint obligations to the testator's creditors resulting from the plurality of successors: it is assessed whether the joint and several liability of multiple successors does not confer on the testator's creditors more rights than they had against the testator himself and whether the same recognised joint and several liability in the case of limited liability of successors is, in general, compatible with the purpose and nature of the limited liability. At the same time, when assessing the property relations between the parties as an integral part of these relations, the regulation of the moment of starting the calculation of the term for filing a creditor's claim shall be analysed, as well as its appropriateness in terms of balancing of the rights.

In the comparative aspect of the thesis, the regulation of foreign countries – France and Germany – is also presented on the relevant issues. The examples of foreign regulation presented are intended to illustrate issues of importance in terms of balance of rights that are not regulated or not properly regulated by the Lithuanian legislator.